

Marek Derwich - Lesław Spychała - Marek L. Wójcik - Agata Tarnas-Tomczyk -
Adam Żurek

State of Research on a Daily Life of Monks and Canons Regular in East-Central Europe during Middle and Modern Ages

[A stampa in *La vie quotidienne des moines et chanoines réguliers au Moyen Âge et Temps modernes* (Actes du Premier Colloque International du L.A.R.H.C.O.R., Wrocław-Książ, 30 novembre-4 décembre 1994), a cura di M. Derwich, Wrocław 1995 (Travaux du L.A.R.H.C.O.R., Colloquia, 1 = Opera ad Historiam Monasticam Spectantia, Series I, Colloquia 1), pp. 51-98 © Institut d'Histoire de Université de Wrocław - Distribuito in formato digitale da "Reti Medievali"]

Preparing the concept for this symposium, which is assumed to create forum for contact between historians from all countries and regions of Europe and, hopefully a beginning of future cyclic meetings of that kind, we, as a group of researchers from *Pracownia Badań nad Dziejami Zakonów i Kongregacji Kościelnych* (LARHCOR)¹, decided to prepare a review of research work concerning daily life in monasteries of this part of Europe. We hoped that such a review would be a basis for future bibliography on monastic history of Central Europe, as well bring forth a chance to improve our knowledge on present achievements and research directions in that field.

During introductory analyses, however, the task we set on proved to be above our means and resources. Inadequate libraries, lack of basic information concerning work published in neighboring countries, too few contacts with other groups and research centers and great dispersion of research and publications - all this was a major obstacle towards proper completion of our task.

In this situation we decided to do as much as possible to at least outline basic trends, problems and fields of interest in that matter, directing our efforts towards general studies and repertories. Thus we would be very much obliged for any remarks, corrections and eventual help in future.

The present review of research works on monasticism (except orthodox) contains region of Hungary, Slovakia, Czech and Moravia, Poland (with Silesia and Pomerania), Lithuania, Latvia, Estonia, Byelorussia and Ukraine. Unfortunately this outline is not equal detailed in each case. We succeeded in describing of historiography concerning Benedictines and Cistercians, worse - canons regular, occasionally - Cameldolites, the knighthood and hospital orders. In the case of Slovakia we referred the readers to recently published collection of papers regarding problems which are interested in. With reference to Hungary (in this instance a language dike was new difficulty) we were content to outline of researches on Benedictines, Cistercians and Paulines, referring sometimes to the elaborations concerning Premonstratensians and Carthusians (however the bibliography on monasteries in this order in Spisz the readers will find in the part which regards Poland). Also insufficient is the review of Czech historiography. We left here, of necessity, the hospitaller and knight orders, Carthusians and Cameldolites out account. Still more inconspicuous stands the historiographical outline on a monastic life in eastern outskirts of former Poland, namely in regions of present Latvia, Estonia (former Inflanty), Lithuania, Byelorussia and Ukraine. It can be treated only as an introduction into historiography of that matter. A little bit better in this respect stands review of researches concerning monasticism in Pomerania (here without division into Western and Eastern Pomerania). Unfortunately, we were not in a position to quote a comprehensive bibliography on Knights of the Teutonic Order in Prussia. Decisively Prussia was not separated as an independent region and the basic bibliography of that matter the readers will find in the part which regards Pomerania. Just review of bibliography on monastic life in territories of Poland (it means in historical territories of Polish Kingdom) and Silesia we could describe the most complete, although in this part of our reckoning the readers will easily find shortcomings. We also did not want to repeat information quoted in attainable reviews of researches on monasticism, particularly in below-mentioned papers of K. Elm (who among other things composed bibliography concerning the Knight Orders) and J. Kłoczowski.

---

¹ (Research Group for History of Monastic Orders and Congregations). See M. DERWICH, "Laboratoire de Recherches sur l'Histoire des Congrégations et Ordres Religieux (LARHCOR)", *Bulletin du C.E.R.C.O.R.*, 23, 1994, p. 3-4.

Generally, the present outline regarding the state of research on monastic life in East-Central Europe is the first review of that matter and as such it has shortcomings and mistakes. We are aware of that, but none the less we think that our outline will serve its purpose, making the future research works on monasticism in this region easier.

It would be trivial to say that our present knowledge of daily life in East-Central Europe monasteries is far from the achievements of Western researchers. This situation is influenced by many factors, both subjective and objective. Among the former we might mention the comparatively minor role of monasticism and monasteries in societies of our part of Europe, when compared to that of the Western Europe. In this region the Charlemagne epoch was not of much influence, and the period of increased funding activities (with certain exceptions in Hungary) took place as late as 12th century, the second half of that century in Poland (not to mention the Baltic states) - which was the period of noticeable dawn of "old" monasticism.

Such chronology of monastic implantation and general the researcher taking interest in daily life of monks and canons regular has at his disposal a far more limited source material - especially when compared with Western sources. Pierre Gonneau in his excellent monograph of Saint-Serge compared the amount of material concerning monasticism in Russia to that of Charlemagne period². This is indeed an apt comparison, especially in regard of Poland (except Silesia). Similar, although slightly better situation is in Czech, Moravia and in Slovakia, while in Hungary the researchers have far more material. Hungary is the only country in the region that has a comparable monastery network with that of the Western countries.

Among the objective factors one may mention the most important factor being the unfavorable position of communist governments towards the research concerning history of Church and monasteries. Such activities were found only in Poland - in KUL (Catholic University of Lublin). Otherwise the research of monasticism as such, especially when regarded as main or exclusive field of interest, was practically impossible. Liberal policy of Polish governments is an exception which only confirms the general attitude in that matter. Such attitude was especially disastrous in the field of liturgy and spirituality research. What is more, that branch was not popular among historians of 19th century and early 20th century. This led to the fact that the state of knowledge in that field, and the basic ability to understand sources, is alarmingly inadequate. Such research policy made it impossible to create a basis for long term interest groups and research centers taking interest in monastery problematic - with the creditable exception of KUL center, and especially the group under the auspices of Jerzy Kłoczowski. Serious difficulties in maintaining contact with foreign centers and purchase of research publications have greatly increased the problem.

In general, one may point out that in the matter in question the research of post-war period, in the aspects even indirectly connected with monastic daily life, was led along two main, widely understood, problems: the space and material culture on the one hand, and on the other, the spiritual culture (without the spirituality as such).

In the first case, the space, we may point out the archaeology and the history of art taking interest in remnants of monastic premises. In this respect the post-war period was really fruitful, especially as to activities of large, interdisciplinary research groups, which from the 1960'ies started research on numerous monastic complexes. The characteristic feature of that work was providing the most interesting source material, also in the fields different from the interest of archaeology, history of art and material culture. Hence the offspring of publications not only concerned with settlement and architecture, but also the research and forming of groups concerned with monasticism. Among numerous works of that type in Poland³ we might mention the research carried out in Lubiń⁴,

---

² P. GONNEAU, *La maison de la Sainte Trinité. Un grand-monastère russe du Moyen-Âge tardif (1345-1533)*, Paris, Klincksieck, 1993, p. 8.

³ See T. DUNIN-WĄSOWICZ, "I primi benedettini in Polonia alla luce delle ricerche archeologiche", in: *La Riforma gregoriana e l'Europa*, (Studi Gregoriani per la storia della *Libertas Ecclesiae*, 14), 1992, p. 277-282.

⁴ K. JÓZEFOWICZÓWNA, Z. KURNATOWSKA, S. KURNATOWSKI, "L'abbaye bénédictine romane de Lubiń à la lumière des fouilles archéologiques des années 1978-1982", *Archeologia Polona*, 23, 1984, p. 167-202; Z. KURNATOWSKA, "Klasztor

Mogilno⁵, Płock⁶, Tyniec⁷ (Benedictine order), Bierzwnik⁸, Lubiąż⁹, Łekno¹⁰, Rudy¹¹, Sulejów¹², Wąchock and the others¹³ (Cistercian order), Olbin¹⁴, Strzelno¹⁵ and Trzemeszno¹⁶ (Benedictines, Norbertines and canons regular). All these resulted in separate publications, and the general outline of achievement is presented in material from the "Cistercian symposiums" of the Poznań center¹⁷. Similar research is carried out in Hungary (e.g. Samogyvár, Zirc, Pilis)¹⁸, Slovakia (e.g.

---

oo. Benedyktynów w Lubiniu. Wyniki badań archeologicznych w latach 1978-1985" (The Benedictine Monastery in Lubin. The Results of Archaeological Excavations 1978-1985), *Pamiętnik Towarzystwa Miłośników Ziemi Kościańskiej*, 1981-1985, Kościan, 1988, p. 9-21; EAD., "Sprawozdanie z badań wykopaliskowych w Lubiniu, gm. Krzywiń, woj. leszczyńskie, w 1990 i 1991 roku" (Bericht über die Ausgrabungen in Lubin, Gem. Krzywiń, Woiwodschaft Leszno in Jahren 1990 und 1991), *Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne*, 1, 1992, p. 159-171; EAD., "Kościół św. Leonarda w Lubiniu (Po pracach archeologicznych i architektonicznych)" (St. Leonard's Church in Lubin (The State after the Archaeological and Architectonic Investigation)), *Archeologia Polski*, 37, 1992, p. 225-229. See notes 23, 25.

⁵ 1970-1980, see *Materiały sprawozdawcze z badań zespołu pobenedyktyńskiego w Mogilnie* (Proceedings of the Studies on the Post-Benedictine Complex at Mogilno), vol. 1-3, (BMiOZ, Ser. B, 52, 60, 72), Warszawa, 1978-1983; J. CHUDZIAKOWA, *Romański kościół benedyktynów w Mogilnie* (The Romanesque Benedictine Church in Mogilno) (BMiOZ, Ser. C, Studia i Materiały, 1), Warszawa, 1984; K. ŻUROWSKA, "Kościół opactwa benedyktynów w Mogilnie po badaniach z lat siedemdziesiątych" (L'église abbatiale des bénédictins à Mogilno d'après les recherches des années 70), in: *Studia z historii i historii sztuki* (Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, 886, Prace Historii Sztuki, 89), Warszawa-Kraków, 1989, p. 27-42. See notes 22, 23.

⁶ W. SZAFRAŃSKI, *Płock we wczesnym średniowieczu* (Płock au Haut Moyen-Âge), Wrocław, Ossolineum, 1983.

⁷ 1961-1965, see the special volume of *Folia Historiae Artium*, 6/7, 1971. See notes 23, 27.

⁸ B. STOPNIAK, T. ŚWIERCZ, "Opactwo pocysterskie w Bierzwniku. Badania archeologiczne" (The Post-Cistercian Abbey in Bierzwnik - an Archaeological Study), *Nasza Przeszłość* (further: NP), 83, 1994, p. 455-472.

⁹ E. ŁUŻNIECKA, *Lubiąż. Materiały z badań średniowiecznego klasztoru cysterskiego w latach 1982-1987* (Mittelalterlicher Zisterzienserkloster in Lubiąż), Wrocław, 1987; EAD., "Średniowieczny kościół i klasztor cysterski w Lubiążu" (The Medieval Cistercian Church and Monastery in Lubiąż), *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*, 33, 1988, p. 83-112; EAD., *Lubiąż*, Wrocław, 1989; M. DERWICH, "Średniowieczny Lubiąż odkrywa swoje tajemnice" (Medieval Lubiąż Exposes the Secrets), *Śląski Labirynt Krajoznawczy*, 2, 1990, p. 19-29. See note 21.

¹⁰ *Studia i materiały do dziejów Pałuk* (Studies and Materials to the History of Pałuki), vol. 1-2, *Osadnictwo i architektura w rejonie Łekna we wczesnym średniowieczu* (The Settlement and Architecture in District of Łekno in the Early Middle Ages), ed. A.M. WYRWA, Poznań, 1989-1995.

¹¹ See papers of A. ANDRZEJEWSKI, L. KAJZER, J. PIETRZAK, as well as A. and J. SZYMCZAK in this volume.

¹² See paper of A. AUGUSTYNIAK in this volume.

¹³ Bibliography see K. BIAŁOSKÓRSKA in this volume (esp. Wąchock) and below, notes 22, 241, 242, 243.

¹⁴ C. LASOTA, J. PIEKALSKI, "Der Bauplatz der romanischen Benediktinerabtei in Wrocław-Olbin (Breslau-Elbing)", *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters*, 18/19, 1990/1991, p. 117-134; J. PIEKALSKI, *Wrocław średniowieczny. Studium kompleksu osadniczego na Olbinie w VII-XIII w.* (Medieval Wrocław. Study of the Settlement Complex at Olbin in the 7th-13th Centuries), Wrocław, Wyd. Politechniki Wrocławskiej, 1991, esp. chap. 5.

¹⁵ J. CHUDZIAKOWA, "Zespół architektury romańskiej w Strzelnie w świetle najnowszych badań archeologicznych" (The Complex of Romanesque Architecture in Strzelno According to the Newest Archaeological Excavations), in: *Acta Universitatis Nicolai Copernici, Archeologia*, 13 (*Archeologia architektury*, 1), Toruń, 1990, p. 5-27; J. DUBIKATIS, "Późnośredniowieczny piec typu hypokaustum ze Strzelna (woj. bydgoskie)" (Late-Medieval Furnace of a Hypocaust Type From Strzelno (Bydgoszcz Voivodeship), *ibid.*, *Archeologia*, 17, Toruń, 1991, p. 45-59; R. KABACIŃSKI, "Topografia dawnego Strzelna (do końca XVIII w.)" (Topography of Old Strzelno (to the End of the 18th Century), *ibid.*, p. 71-85; B. ZIMNOWODA-KRAJEWSKA, J. SALM, "Problematyka badań ponorbertańskiego kościoła p.w. Św. Trójcy w Strzelnie" (Architectural Studies on the Post-Norbertinian Holy Trinity Church in Strzelno), *ibid.*, *Archeologia*, 20 (*Archeologia architektury*, 2), Toruń, 1992, p. 21-48; K. SUŁKOWSKA-TUSZYŃSKA, "Późnośredniowieczne i nowożytnie naczynia ceramiczne na trzech nóżkach ze Strzelna" (Late-Medieval and Modern Vessels on Three Stems from Strzelno), *ibid.*, p. 63-109. See note 23.

¹⁶ K. JÓZEFOWICZÓWNA, *Trzemeszno. Klasztor św. Wojciecha w dwu pierwszych wiekach istnienia* (Trzemeszno - das St.-Wojciech-Kloster in den zwei ersten Jahrhunderten seiner Existenz), Warszawa-Poznań, 1978 and opposed results: J. CHUDZIAKOWA, "Z badań nad architekturą sakralną w Trzemesznie (z lat 1987-1988)" (From Studies on Sacral Architecture of Trzemeszno Carried out in the Years 1987-1988), in: *Acta Universitatis Nicolai Copernici, Archeologia*, 20 (*Archeologia architektury*, 2), Toruń, 1992, p. 9-20; EAD., "Klasztor w Trzemesznie w świetle najnowszych odkryć" (The Monastery in Trzemeszno According to the Newest Excavations), in: *Klasztor w kulturze* (see note 28).

¹⁷ Ed. J. STRZELCZYK: *Historia i kultura cystersów w dawnej Polsce i ich europejskie związki* (History and Culture of Cistercians in Former Poland and their European Relation), Poznań, UAM, 1987; *Cystersi w kulturze średniowiecznej Europy* (The Cistercians in the Culture of Medieval Europe), Poznań, UAM, 1992; "Dzieje i kultura polskich cystersów do XVIII w." (History and Culture of Polish Cistercians to the 18th Century), NP, 83, 1994.

¹⁸ See notes 59, 74, 77.

Hornský Beňadik)¹⁹ and in Czech (e.g. Sázava, Břevnov)²⁰.

As a result of this, on the basis of archaeological and architectural research in the abbeys numerous publications were made of daily life of monks. We may for example mention research on art, especially architecture²¹, in this on distribution of monastery premises²² and their furnishing²³, also on material culture²⁴, in this on food consumed by monks (on the basis of bones remnants)²⁵, as well as on death and funeral in monastery²⁶, liturgical objects and robes²⁷.

---

¹⁹ A. HABOVŠTIK, S. KOLČIK, "Príspevok archeologického výskumu k poznaniu stavebného vývoja kláštora w Hronskom Beňadiku (Contribution of Archeological Research to the Knowledge of the Building History of the Monastery in Hronský Beňadik), in: *Dejiny a kultúra rehol'ných komunít na Slovensku*, ed. J. ŠIMONČIČ, Trnava, 1994, p. 137-153 (see note 96).

²⁰ D. STEHLÍKOVÁ, P. SOMMER, *Krypta kláštora v Břevnově* (The Vault of Monastery in Břevnov), Praha, 1985; Z. DRAGON, Z. MERHAUTOVÁ, A. SOMMER, "Stavební vývoj břevnoského kláštora w středověku" (Structural Development of Monastery at Brevnov in the Middle Ages), in: *Břevnovský klášter. Sborník k miléniu*, Praha, in the press; K. REICHERTOVÁ, "Stavební rozbor a archeologický výzkum sázavského kláštora" (Architectural Analysis and Archaeological Research on Monastery in Sazava), in: *Sázava. Památník staroslověnské kultury v Čechách*, Praha, 1988, p. 186-212; EAD., "Sázavská tetraakoncha sv. Kříže" (The Tetraconche of Holy Rood in Sázava), *Ibid.*, p. 213-249. See notes 108, 109.

²¹ T. MROZKO, *Czerwińsk romański* (The Romanesque Czerwińsk [canons regular]), Warszawa, 1972; ; E. ŁUŻYŃIECKA, *Architektura średniowiecznych klasztorów cysterskich filiacji lubiąskiej* (Architecture of Medieval Cistercian Monasteries of the Lubiąż Filiation), Wrocław, 1995; M. ŻUREK, "Czy istniał modelowy kościół benedyktyński? Benedyktyni a architektura Polski wczesnośredniowiecznej" (Has the Model Benedictine Church ever existed? Benedictines and Architecture of Poland in the Early Middle Ages), in: *Klasztor w kulturze*. See also notes 4-20, 23, 58, 112, 130, 135, 140, 143, 184, 221, 234, 235, 278, 283, 289, 311, 314 and the papers of J. AUGUSTYŃIAK and A. ANDRZEJEWSKI, L. KAJZER, J. PIETRZAK in this volume.

²² J. PIETRZYKOWSKA, "Próba rekonstrukcji etapów budowy klasztoru w oparciu o źródła archeologiczno-architektoniczne" (An Attempt to Reconstruct Stages of Buildings the Monastery, Based on Archaeological and Architectural Sources), in: *Materiały sprawozdawcze... w Mogilnie*, vol. 3, p. 10-29; R.M. KUNKEL, "Pars pro toto czyli wschodnie skrzydła klasztorów małopolskich jako samodzielne budowle" (*Pars pro toto* - the East Wings of the Cistercian Convents in Małopolska as a Separated Constructions), *NP*, 83, 1994, p. 393-410. See notes 56, 75, 91.

²³ M. PIĄTKIEWICZ-DERENIOWA, "Płytki posadzkowe z opactwa benedyktyńców w Tyńcu" (Les carreaux de céramique romans de l'abbaye bénédictine de Tyniec), *Folia Historiae Artium*, 6-7, 1971, p. 239-263; R. LINETTE, "Z badań nad architekturą i wystrojem kościoła klasztorowego opactwa benedyktyńskiego w Lubiniu (XV-XVIII w.)" (Recherches sur l'architecture et décoré l'église abbatial du monastère bénédictin à Lubin (XVe-XVIIIe siècles), *Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza*, 16, 1987, 2, p. 25-55; J. OLCZAK, "Analiza naczyń szklanych" (An Analysis of Glass Vessels), in: *Materiały sprawozdawcze... w Mogilnie*, vol. 1, p. 130-155; ID., "Szkło okienne (XVI w.)" (Windows Glass (16th Century)), *ibid.*, vol. 3, p. 113-127; Z. ŚWIECHOWSKI, "Nieznane rzeźby romańskie w Strzelnie" (Unknown Romanesque Sculpture in Strzelno), in: *Acta Universitatis Nicolai Copernici, Archeologia*, 13 (*Archeologia architektury*, 1), Toruń, 1990, p. 41-62; M. POKSIŃSKA, "Polichromia w rzeźbie i architekturze polskich kościołów cysterskich okresu średniowiecza" (Polychromia Sculptures and Architecture of the Polish Medieval Cistercian Churches), *NP*, 83, 1994, p. 341-359.

²⁴ T. DUNIN-WĄSOWICZ, "Rola cystersów w rozwoju kultury materialnej w Polsce wczesnośredniowiecznej" (Die Rolle der Zisterzienser in der Entwicklung der polnischen materiellen Kultur im Mittelalter), in: *Cystersi w kulturze*, p. 9-23.

²⁵ M. IWASZKIEWICZ, "Szczątki kostne ryb z wykopalisk opactwa benedyktyńców w Lubiniu, woj. leszczyńskie" (Fish Bone Remains from the Excavations of Benedictine Abbey in Lubin, Leszno Voivodship), in: *Roczniki Akademii Rolniczej w Poznaniu*, 221, *Archeozoologia*, 15, 1990, p. 3-8; M. SOBOCIŃSKI, "Pożywienie mięsne mieszkańców klasztoru benedyktyńców w Lubiniu, woj. leszczyńskie" (Meat Food of the Inhabitants from the Benedictine Monastery in Lubin, Leszno Voivodship), *ibid.*, p. 67-72; M. SOBOCIŃSKI, D. MAKOWIECKI, "Szczątki kostne z wykopalisk opactwa benedyktyńców w Lubiniu, woj. leszczyńskie" (Animal Bone Remnants from Excavations at St. Benedict's Abbey in Lubin, Leszno Voivodship), *ibid.*, p. 73-91.

²⁶ See the researches in the collection *Śmierć w dawnej Europie. Zbiór studiów* (La mort dans l'Europe au Moyen Âge et Temps modernes. Recueil des études), ed. M. DERWICH (Acta Universitatis Wratislaviensis (further: AUWr.)), Wrocław, in the press. See notes 178, 186, 231.

²⁷ K. KALINOWSKI, "Przedmioty liturgiczne znalezione w grobach pierwszych opatów tynieckich" (Les objets liturgiques trouvés dans les tombes des premiers abbés de Tyniec), *Folia Historiae Artium*, 6-7, 1971, p. 175-207; M. MARKIEWICZ, "Stuła i manipularz z opactwa benedyktyńców w Tyńcu" (Étole et manipule de l'abbaye bénédictine de Tyniec), *ibid.*, p. 217-238; M. KORNECKI, B. KRASNOWSKI, "Dwa insygnia pontyfikacyjne w dawnym skarbcu bożogrobców w Miechowie" (Two Pontifical Insignias in Old Treasury of the Monastery of the Holy Grave Order in Miechów), *Biuletyn Historii Sztuki*, 34, 1972, p. 271-278; P. SZANIECKI, "Pontyfikalia tynieckich opatów w średniowieczu" (The Pontificals of Tyniec Abbots in the Middle Ages), in: *Cultus et cognitio. Studia z dziejów średniowiecznej kultury*, Warszawa, 1976, p. 557-563.

In the second case, the culture, Polish achievements in those fields have been summed up lately by the symposium *Klasztor w kulturze Polski średniowiecznej*²⁸. We can quote here studies on activity and importance of monks and canons regular in the culture of former societies²⁹ - above all their share in the written culture³⁰, e.g. the well-developed in our region research on scriptoria³¹ and monastery libraries³². Not so much developed, but nonetheless worth mentioning, are the works carried out on education (and indirectly, the clergy)³³ as well as monastery music³⁴, liturgy and spirituality³⁵.

---

²⁸ (*Monastery in Medieval Polish Culture*), ed. M. DERWICH, A. POBÓG-LENARTOWICZ, Opole, 1995 - see M. DERWICH, "Le monastère dans la culture médiévale en Pologne. Dąbrowa Niemodlińska, 4-6 novembre 1993", *Revue Mabillon*, 5 (66), 1994, p. 295-296.

²⁹ See M. DERWICH, "Monastycyzm w kulturze Polski średniowiecznej. Uwagi problemowe" (Monasticism in the Culture of Medieval Poland. Some Remarks), in: *Klasztor w kulturze* and further, notes 28, 54, 77, 183, 187, 212, 221, 233, 234, 251, 312, 314.

³⁰ See e.g. J. WENTA, "Dziejopisarstwo w klasztorze. Środowiska oraz formy dziejopisarskie na przykładzie Prus (Historiography in Monastery. The Circles and Historiographical Forms in Prussia), in: *Klasztor w kulturze*. See also notes 84, 92, 111, 183, 210, 282 and papers of M. BLÁHOVÁ, I. HLAVÁČEK and W. MROZOWICZ in this volume.

³¹ A. KOTERWA, "Działalność dyplomatyczna skryptorium klasztoru w Tyńcu. Ze studiów nad dokumentem średniowiecznym w Polsce" (Activity of Scriptorium at Tyniec Abbey. Studies on Medieval Deeds in Poland), *AUWr.*, 683, *Historia*, 42, 1984, p. 100-154; F. SIKORA, "Dokumenty tynieckie Kazimierza Wielkiego" (Die Urkunden des Königs von Polen Kasimir des Grossen für das Kloster Tyniec), *Zapiski Historyczne*, 50, 1985, 3, p. 149-176; J. SOPKO, "Skriptori a skriptória kláštorov na Slovensku" (The Scriptorians and Scriptoria at the Monasteries in Slovakia Until the 17th Century), in: *Dejiny a kultúra rehol'nych komunit*, p. 85-96. J. DOBOSZ, "Trzynastowieczne falsyfikaty cysterskie z Sulejowa i Jędrzejowa - motywy i okoliczności powstania" (The Cistercian Forgeries of Sulejów and Jędrzejów from 13th Century - the Reasons and Circumstances of their Origin), in: *Klasztor w kulturze*; A. KARŁOWSKA-KAMZOWA, "Rola skryptoriów klasztoru w rozwoju gotyckich form elewacji książki rękopiśmiennej w Polsce" (Monastic Scriptoria and Evolution of Gothic Forms of Hand-Written Books Elevation in Poland), *Ibid.*; G. KLIMECKA, "Tynieckie rękopisy iluminowane w zbiorach Biblioteki Narodowej przykładem benedyktyńskiej kultury piśmienniczej w XIV/XV w." (The Illuminated Manuscripts from Tyniec in Collection of National Library in Warsaw - an Exemple of Benedictine Writing Culture in 14th-15th), *ibid.* See notes 55, 181, 217, 236, 241, 265, 274, 276.

³² H.D. WOJTYSKA, "Czytelnictwo i biblioteki u kanoników regularnych laterańskich kongregacji Bożego Ciała (XV-XVIII w.) (A Reading and Libraries of Lateran Canons Regular of *Corpus Christi* Congregation (15th-18th Centuries), in: *Kanonicy regularni laterańscy w Polsce. Studia z dziejów kongregacji krakowskiej XV-XIX w.*, ed. Z. JAKUBOWSKI, Kraków, 1975, p. 51-72; S. RYBANDT, *Katalog ksiąg zachowanych z średniowiecznej biblioteki cystersów w Rudach* (The Catalogue of Existed Books from the Cistercian Library in Rudy) (*Silva Medii et Recentioris Aevi*, 7), Warszawa, Pax, 1979; K. ANTOSIEWICZ, "Biblioteki zakonu Ducha Świętego w Polsce" (The Libraries of the Order of Holy Ghost de Saxia in Poland), *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*, 41, 1980, p. 351-400; 42, 1981, p. 151-183; J. RYŁ, "Biblioteka klasztoru benedyktynów w Mogilnie na początku XIX wieku" (La bibliothèque du monastère des bénédictins de Mogilno au début du XIXe siècle), *Studia Gnesnensia*, 5, 1979/1980, p. 333-341; L. PIETRAS, "Biblioteka Jasnogórska w XVII-XVIII w." (The Library of Jasna Góra Monastery in 17th-18th Centuries), *Studia Claromontana*, 6, 1985, p. 384-398; J. URBAN, "Średniowieczna biblioteka opactwa benedyktynów w Lubiniu" (Die Mittelalterliche Bibliothek der Benediktinerabtei in Lubiń), *Roczniki Biblioteczne*, 22, 1989, p. 3-39; K.K. JAŹDŹEWSKI, *Lubiąż: losy i kultura umysłowa śląskiego opactwa cystersów (1163-1642)* (Leubus: Schicksale und geistige Kultur einer schlesischen Zisterzienserabtei (1163-1642), Wrocław, WUWr, 1992; E. ZIELIŃSKA, "Biblioteka kanoników regularnych w Kraśniku" (The Library of Canons Regular Monastery in Kraśnik), in: *Klasztor w kulturze*. See also notes 54, 97, 116, 180, 312.

³³ See notes 185, 195-202, 219, 308, 312.

³⁴ J. MORAWSKI, *Polska liryka muzyczna w średniowieczu. Repertuar sekwencyjny cystersów (XIII-XVI w.)* (Polish Musical Lyrics in the Middle Ages. Sequence Repertoire of Cistercians (13th-16th), Warszawa, 1973; T. MACIEJEWSKI, *Papiery muzyczne po kapeli klasztoru panien benedyktynek w Staniątkach* (Les partitions musicales de l'orchestre de l'abbaye des bénédictines de Staniątki), (*Silva Medii et Recentioris Aevi*, 10) Warszawa, Pax, 1984; ID., "Kultura muzyczna cystersów w Polsce od średniowiecza po barok" (Cistercian Musical Culture in Poland from the Middle Ages Until the Baroque), *NP*, 83, 1994, p. 505-512; H.E. SAWALEWSKA, *Polskie gradualy norbertańskie* (The Polish Premonstratensian Graduals), Warszawa, 1985; P. PODEJKO, "Katalog tematyczny rękopisów i druków muzycznych kapeli wokalnie-instrumentalnej na Jasnej Górze" (The Catalogue of the Musical Band at Jasna Góra), *Studia Claromontana*, 12, 1992; J. PIKULIK, "Wkład benedyktynów tynieckich do polskiej kultury muzycznej XV wieku" (L'apport des bénédictins de Tyniec à la culture musicale en Pologne au XVe siècle), in: *Literatura i kultura późnego średniowiecza w Polsce*, ed. T. MICHAŁOWSKA, Warszawa, 1993, p. 217-226; D. MÚDRA, "Hudobná kultúra reholí na Slovensky - v prameňoch 18. a začiatku 19. storočia" (Religious Musical Culture in Slovakia since the End of 18th Century to the Beginning of 19th Century), in: *Dejiny a kultúra rehol'nych komunit*, p. 97-108. See the paper of W. WĘGRZYN-KLISOWSKA in this volume.

³⁵ See H. PIWOŃSKI, "Liturgia wielkanocna u bożogrobców w Miechowie" (The Easter Liturgy in the Monastery of the

Among very rich bibliography concerning a different spheres of monks and canons regular's activity we can quote here research works on their political activity³⁶, social duties³⁷, missionary and evangelical activity³⁸, priesthood³⁹, social welfare and medical attention⁴⁰. We also have to stress the elaborations regarding the problems of monastic discipline (together with enclosure)⁴¹, as well as works on enrolment and composition of convents⁴². On the other hand there is a small number of works on a daily life of monks and canons regular *sensu stricto*⁴³. A lot of material concerning all those paths will be presented during our symposium.

It is very difficult in such a short speech to present wider scope of work published on the daily life in monasteries of the East-Central Europe. Let us therefore limit the scope by presenting only the most basic and the most recent development as well as the researchers operating at present - to our best knowledge - in that field.

Basic information on the history of monasticism in the Central Europe together with complementary bibliography can be found in those respective chapters of *Histoire du Christianism* authored by Jerzy Kłoczowski⁴⁴. Different aspects of history of monks and canons regular in our region are presented in other papers of that author⁴⁵. In respect to the late Middle Ages, one may reach for the splendid review of research by Kaspar Elm⁴⁶. Basic information on Premonstratensians in whole region may be found in well-known catalogue of Norbert Backmund⁴⁷. At last a reader finds numerous information on history of orders and monasteries in

---

Order of Holy Grave in Miechów), *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne*, 16, 1969, 4, p. 93-102; 17, 1970, 4, p. 39-58; ID., "Liturgia wielkopostna u bożogrobców" (The Lent Liturgy of the Order of Holy Grave), *Studia Theologica Varsoviensia*, 9, 1971, 2, p. 131-146; J. KOPEĆ, "Teksty oficjum *Sacrosancti Sepulchri Hierosolymitani* u bożogrobców miechowskich i w *Prioprium Poloniae* (w 150-lecie kasaty prepozytury miechowskiej)" (The *Officium Sacrosancti Sepulchri Hierosolymitani* in Monastery of the Order of Holy Grave at Miechów and in *Prioprium Poloniae* (in 150 Anniversary of Priory Suppression in Miechów)), *Archiwa, Biblioteki, Muzea Kościelne*, 20, 1970, p. 179-194, and further, notes 84, 86, 186, 212, 219, 224, 225, 231, 263, 308.

³⁶ See notes 210, 262.

³⁷ See notes 70, 210, 230, 260.

³⁸ See notes 82, 98, 139, 209, 229, 281, 294, 303, 304, 309, 310.

³⁹ See notes 169, 170, 174, 210, 230, 263, 268, 309.

⁴⁰ See notes 182, 232, 263, 264, 275, 287 and paper of A. POBÓG-LENARTOWICZ in this volume.

⁴¹ See notes 172, 173, 219, 224, 240.

⁴² See notes 175, 176, 177, 178, 212, 224, 245, 267, 272, 308.

⁴³ See notes 52, 107, 179, 219, 254, 257, 263, 264 and papers of M. DERWICH and W. MROZOWICZ in this volume.

⁴⁴ *Histoire du Christianisme des origines à nos jours*, ed. J.-M. MAYEUR, Ch. and L. PIETRI, A. VAUCHEZ, M. VENARD, Desclée, Paris, in 12 volumes. See J. KŁOCZOWSKI, "La nouvelle chrétienté du monde occidentale. La christianisation des Slaves, des Scandinaves et des Hongrois entre le IXe et le XIe siècle", (vol IV, *Évêques, moines et empereurs (610-1054)*), p. 869-908; ID., "L'Église et les États de la nouvelle chrétienté slavo-scandinave"; "Nouvelle chrétienté" au XIe siècle: de la Scandinavie aux Balkans"; "La consolidation de la "nouvelle chrétienté" au XIIIe siècle", (vol. V, *Apogée de la papauté et expansion de la chrétienté (1054-1274)*), p. 134-140, 309-328, 639-664; ID., "La promotion des Églises périphériques de l'Europe du Centre-Est et du Nord", (vol. VI, *Un temps d'épreuves (1274-1449)*), p. 778-820) and next volumes.

⁴⁵ J. KŁOCZOWSKI, "La vie monastique en Pologne et en Bohême aux XIe-XIIe siècles (jusqu'à la moitié du XIIe siècle)", in: *Il monachesimo e la riforma ecclesiastica (1049-1122)*, *Atti della quarta Settimana internazionale di studio, Mendola, 23-29 agosto 1968* (Miscellanea del Centro di Studi Medioevali, 4), Milano, 1971, p. 153-169; ID., "L'érémitisme dans les territoires Slaves occidentaux", in: *L'eremitismo in Occidente nei secoli XI e XII, Atti della seconda Settimana internazionale di studio Mendola, 30 agosto - 6 settembre 1962* (Miscellanea del Centro di Studi Medioevali, 6), Milano, 1980, p. 330-354; ID., *Europa słowiańska w XIV-XV w.* (The Slavonic Europe in 14th-15th Centuries), Warszawa, PIW, 1984, especially p. 156-168; ID., "Les moines et chanoines réguliers en Europe du Centrale-Est et du Nord", in: *Naissance et fonctionnement des réseaux monastique et canoniaux. Actes du Premier Colloque International du C.E.R.C.O.M., Saint-Étienne, 16-18 Septembre 1985*, Saint-Étienne, 1991, p. 221-224.

⁴⁶ K. ELM, "Les ordres monastiques, canoniaux et militaires en Europe du Centre-Est au bas Moyen Âge", in: *L'Église et le peuple chrétien dans les pays de l'Europe du Centre-Est et du Nord (XIVe-XVe siècles). Actes du colloque organisé par l'École française de Rome avec la participation de l'Instituto polacco di cultura cristiana (Rome) et du Centre européen de recherches sur les congrégations et ordres religieux (CERCOR), Rome 27-29 janvier 1986*, Rome, École Française de Rome, 1986, p. 165-186.

⁴⁷ N. BACKMUND, *Monasticon Praemonstratense: id est historia circariarum atque anoniarum candidi et canonici ordinis Praemonstratensis*, vol. 1, Berlin, Novi Eboraci, 1983, p. 323-443.

encyclopedic publications, first of all in *Słownik Starożytności Słowiańskich*⁴⁸, *Encyklopedia Katolicka*⁴⁹ and well-known *Lexikon des Mittelalters*.

Hungary

Research works on history of monastic orders and congregations in Hungary were first of all concentrated on the history of Benedictines, Cistercians and Paulines.

The Benedictines, first time settled in Pannonhalma (996), till the end of the 14th century possessed about 80 abbeys in the Hungarian territory. The monumental work devoted to this order is *A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története*⁵⁰ (further: *PRT*), published in 1902-1916 first by László Erdélyi and since 1912 by Pongrácz Sörös. This monumental publication was not only a synthesis, but also contains the sources edition, based on the archival collections. From the recent works we should pay an attention to the synthesis of the Benedictine history written by Lajos J. Csóka⁵¹ and the papers of Géza Erszegi⁵² and Joseph Török⁵³.

The best known Hungarian Benedictine abbeys are: Pannonhalma, Somogyvár and Tihany. In the case of the first of them the researchers have the above-mentioned *PRT* (vol. 1-6/B) at their disposal. One of the most significant work is the paper of Csaba Csapodi concerning the monastic library⁵⁴ and the discussion about the foundation documents of the abbey⁵⁵. There was Ferenc Levárdy who called more attention to the architecture and the art of Pannonhalma⁵⁶.

The monastery in Somogyvár was founded by St. Ladislas in 1091 in praise of St. Giles and it hold the special position in Hungarian ecclesiastical hierarchy: it was subordinated to the Hungarian king and remained in close relation with Saint-Gilles in France, its mother abbey (filial report was preserved till 1417). The abbey possesses relatively rich literature. Information about this monastery we may find in the above-mentioned *PRT* (vol. 12/B) and in the composition of Imre Szécheny⁵⁷. The publications of Dezső Dercsényi⁵⁸, Kornél Bakay⁵⁹ and Ferenc Levárdy⁶⁰ inform us

---

⁴⁸ (Slavonic Antiquities Dictionary), vol. 1-8, Wrocław, Ossolineum, 1961-1991.

⁴⁹ (Catholic Encyclopedia), vol. 1-6 (till letter I), Lublin, 1973-1993.

⁵⁰ (History of the St. Benedict Order in Pannonhalma), vol. 1-12/B, Budapest, 1902-1916.

⁵¹ L.J. CSÓKA, *Geschichte des benediktinischen Mönchtums in Ungarn* (SMBO, 24 Ergänzungsband), München, 1980. See *Szent Benedek fiáinak világtörténete* (History of Sons of St. Benedict) vol. 1-2, Budapest, 1971.

⁵² G. ÉRSZEGI, "Zu Alltagsleben und Sachkultur ungarischer Benediktinerklöster des Spätmittelalters", in: *Klösterliche Sachkultur des Spätmittelalters. Internationaler Kongreß Krems an der Donau 18. bis 21. September 1978* (Österreichische Akademie der Wissenschaften. Phil.-Hist. Kl., Sitzungsberichte, 367, Veröffentlichungen des Institut für Mittelalterliche Realienkunde Österreichs, 3), Wien, 1980, p. 195-215.

⁵³ J. TÖRÖK, "La notion de priéré en Hongrie avant l'arrivée des Turcs", in: *Prieurs et prieurés dans l'Occident médiéval*, ed. J.-L. Lemaître, Genève-Paris, 1987, p. 61-66; ID., "Les prieurés bénédictins en Hongrie médiévale", in: *Historia de la Iglesia y de las instituciones eclesiacas. Trabajos en homenaje a Ferran Valls i Taberner. Estudios interdisciplinarios en homenaje e Ferran Valls i Tabner con ocasión del centenario da su nacimiento*, vol. XIV, Barcelona, 1989, p. 4065-4072.

⁵⁴ C. CSAPODI, "A legrégibb magyar könyvtár belső rendje (Pannonhalma a XI században)" (Collection of the Oldest Hungarian Library (Pannonhalma in the 11th Century)), *Magyar Könyvszemle*, 73, 1957, p. 14-24; ID., "Le catalogue de Pannonhalma reflet de la vie intellectuelle des bénédictins du XIe siècle en Hongrie", in: *Miscellanea codologica F. Masai dedicata*, Gand, 1979, p. 165-173.

⁵⁵ The most recent edition of the document and the large list of bibliography see *Diplomata Hungariae antiquissima. Accedunt epistolae et acta ad historiam Hungariae pertinentia*, I: *Ab anno 1000 usque ad annum 1131*, Edendo operi praefuit G. GYÖRFFY adiuverunt J.B. BORSA, F.L. HERVAY, B.L. KUMOROVITZ et J. MORAVCSIK, Budapestini, 1992, p. 26-41.

⁵⁶ F. LEVÁRDY, "Pannonhalma építéstörténete" (History of Pannonhalma Construction), 1-3, *Művészettörténeti Értesítő*, 8, 1959, p. 27-43, 101-129, 220-231; ID., *Pannonhalma*, Budapest, 1968; ID., *Pannonhalma. Apátsági templom* (Pannonhalma. The Monastic Church), Budapest, 1985; ID., *Pannonhalma. Főapátság* (Pannonhalma. The Main Abbey), Budapest, 1985.

⁵⁷ I. SZÉCHENY, *A somogyvári Kupavár, illetőleg a Szt. Egyed apátság történetének vázlatja* (Kupavár from Somogyvár, that is the Outline of the History of the St. Giles Abbey), (w.p.), 1896.

⁵⁸ D. DERCSÉNYI, *A somogyvári Szent Egyed apátság maradványai* (The Ruins of St. Giles Abbey in Somogyvár), Budapest, 1934.

⁵⁹ K. BAKAY, "Előzetes jelentés a somogyvári bencés apátság feltárásáról" (Archaeological Excavations in the Benedictine Abbey in Somogyvár. Preliminary Report), *Somogyi Múzeumok Közleményei*, 1, 1973, p. 341-348; ID., "Második jelentés a somogyvári bencés apátság feltárásáról" (Archaeological Excavations in the Benedictine Abbey in Somogyvár. Second Preliminary Report), *ibid.*, 2, 1975, p. 191-207; ID., *Somogyvár bencés apátság romjai* (The Ruins

about its ruins, the architecture and art. Research works on the relations between Somogyvár and Saint-Gilles were remarkably large, which we may find in the composition of Ferenc Baumgarten⁶¹ and Kálmán Magyar⁶². We should also call an attention to the enterprise of Miklós and Kálmán Komjáthy concerning the works on documents from the Somogy monastery⁶³. Some recent works concentrated to this problem are contained in the collection *Szent László és Somogyvár. Tanulmányok a 900 éves somogyvári bencés apátság emlékezete*⁶⁴.

In *PRT* (vol. 10-11) there is many information about the Benedictine abbey in Tihany founded in 1055. In the case of this abbey, as in the case of Pannonhalma, researchers called many attention to the foundation document as the monument of Hungarian language⁶⁵. The papers of László Érdélyi⁶⁶ and Ferenc Maksay⁶⁷ were devoted to the economic problems.

Remig Békefi was an author of some papers devoted to the Cistercians who arrived to Hungary in 1142 (Cikádor)⁶⁸. From the recent publications we should mention the collection edited by Ferenc Levente Hervay⁶⁹ and Lajos Lékai⁷⁰. The papers of Viktor Machovich⁷¹ and László Koszta⁷² are also worth mentioning.

The researchers called the most attention to the abbeys of Zirc and Pilis. Zirc abbey was founded in

---

of the Benedictine Abbey in Somogyvár), Budapest, 1985, 1991 (2. ed.).

⁶⁰ F. LEVÁRDY, *A somogyvári apátság román maradványai* (Romanesque Ruins of Somogyvár Abbey), *Művészettörténeti Értesítő*, 17, 1968, 3-4, p. 165-188.

⁶¹ F. BAUMGARTEN, "Kritikai jegyzetek az Árpád-kor története köréből" (Critic Remarks on the History of Arpad Dynasty), *Századok*, 38, 1904, p. 868-871; ID., "A saint-gilles-i apátság összeköttetései Magyarországgal. Diplomatikai tanulmány" (Relation Between Saint-Gilles Abbey and Hungary. Diplomatic Study), *ibid.*, 40, 1906, p. 389-411.

⁶² K. MAGYAR, "L'abbaye de Somogyvár en Hongrie filiale de l'abbaye de Saint-Gilles", *Notes RV. Jéolas Association d'Histoire et d'Archéologie de Saint-Gilles*, juillet-août 1980, p. 1-6; ID., "Az Árpád-kori Somogy francia kapcsolatairól" (About the French Relation of Somogy in the Times of Arpad Dynasty), *Somogyi Múzeumok Közleményei*, 6, 1983, p. 13-108; ID., "Az Árpád-kori francia-magyar kapcsolatok somogyi történetéről (Somogyvár és Saint-Gilles)" (About the History of French-Hungarian Relations in Somogy in the Times of Arpad Dynasty) (Somogyvár and Saint-Gilles), *ibid.*

⁶³ M. and K. KOMJÁTHY, "A somogyi konvent II. Lajos-kori oklevelei az Országos Levéltárban" (Collections of the Monastery of Somogy from the Time of Louis II (Jagellon) in the State Archive), 1-3, *Somogy Megye Múltjából. Levéltári Évkönyv*, 1, 1970, p. 31-57; 2, 1971, p. 41-50; 3, 1972, p. 47-56; K. KOMJÁTHY, "A somogyi konvent II. Ulászló-kori oklevelei az Országos Levéltárban" (Collections of the Monastery of Somogy from the Times of Ladislas II (Jagellon) in the State Archive), 1-12, *ibid.*, 4, 1973, p. 45-54; 5, 1974, p. 7-12; 6, 1975, p. 61-70; 7, 1976, p. 39-59; 8, 1977, p. 3-10; 9, 1978, p. 47-56; 10, 1979, p. 51-58; 11, 1980, p. 47-60; 12, 1981, p. 23-28; 13, 1982, p. 3-8; 14, 1983, p. 83-88; 15, 1984, p. 71-76.

⁶⁴ (St. Wladislas and Somogyvár. Papers in Praise of 900 Anniversary of the Foundation of the Benedictine Abbey in Somogyvár), ed. K. MAGYAR, Kaposvár, 1992.

⁶⁵ The recent edition of this source in *Diplomata Hungariae antiquissima*, I, p. 145-152.

⁶⁶ L. ÉRDÉLYI, "A tihanyi apátság népeinek 1211. évi összeírása" (Census of People of Tihany Abbey from 1211), *Nyelvtudományi Közlemények*, 34, 1904, p. 388-416.

⁶⁷ "Benedekrendi gazdálkodás Tihanyban a XII-XIV. századi struktúraváltozás idején" (Economy of Benedictines in Tihany in the 12th-14th Centuries in Times of Structural Changes), *Somogy Megye Múltjából. Levéltári Évkönyv*, 3, 1972, p. 3-12.

⁶⁸ R. BÉKEFI, *A pilisi apátság története* (The History of Pilis Abbey), vol. 1-2, Pécs, 1891-1892; ID., *A cikádori apátság története* (The History of Cikádor Abbey), Pécs, 1894; ID., "A zirczi apátság függetlenítése" (Emancipation of Zirc Abbey), in: *Századok*, vol. 29, 1895, p. 278-281; ID., *A Ciszterci Rend története Magyarországon* (The History of the Cistercian Order in Hungary), Budapest, 1896; ID., *A pásztói apátság története* (The History of Pásztó Abbey), vol. 1-3, Budapest, 1898-1902; ID., "Geschichte des Cistercienser-Ordens in Ungarn von 1142-1814", *Cistercienser Chronik*, 12, 1900, p. 1-14, 33-43, 65-71, 97-103, 129-134; 13, 1901, p. 65-71, 97-105, 129-137, 161-167; ID., *Hogyan lettek a ciszterciek tanítórenddé Magyarországon?* (What is the Way Cistercian Became the Tutor Order in Hungary?), Budapest, 1902.

⁶⁹ F.L. HERVAY, *Repertorium historicum ordinis cisterciensis in Hungaria*, Roma, 1984.

⁷⁰ L. LÉKAI, "Medieval Cistercians and their Social Environment. The Case of Hungary", *Analecta S. Ord. Cisterciensis*, 32, 1976, p. 251-280; ID., *A ciszterciek: eszmény és valóság. A függelékben F.L. HERVAY: A Ciszterci rend története Magyarországon* (The Cistercians. Ideals and Reality [English Edition: Kent State 1977], Supplement F.L. HERVAY: The History of the Cistercian Order in Hungary), c. tanulmányával, Budapest, 1991.

⁷¹ V. MACHOVICH, "A magyar-francia cisztercita kapcsolatok történetéhez" (Contribution à l'histoire des rapports des Cisterciens de Hongrie avec les abbayes de France), *Egyetemes Philológiai Közöny*, 59, 1935, 7-9, p. 269-288.

⁷² L. KOSZTA, "Ciszterci rend története Magyarországon a kolostoraik alapítása idején (1142-1270). (Áttekintés a rend magyarországi megtelepedésének 850. évfordulójára)" (The History of the Hungarian Cistercian Order in the Period of Establishing their Monasteries 1142-1270), *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, 5, 1993, p. 115-128.

1182 by Béla III and there is a monograph of Konstantin Horváth devoted to this monastery⁷³. About the material culture we may find some information in the papers of Tibor Hümpfner⁷⁴ and Mária Aggházy⁷⁵. 800 anniversary of the foundation of Zirc was the reason of edition of the two collections devoted to the history and the culture of this monastery⁷⁶.

The monastery in Pilis was founded by Béla III. Although the above-mentioned monograph of R. Békefi there is quite rich literature devoted to this monastery written by László Gerevich⁷⁷.

Of works concerning the history of Carthusians we may only quote the old elaboration of L. C. Dedek⁷⁸. The history of Premonstratensians was described by A. Oszwald⁷⁹.

In Hungary the researchers called a special attention to the Pauline history, the order which was formed in this country. In the times of their development Paulines possessed 131 monasteries in Hungary. The short history of this order was presented recently by Jozsef Török and F.L. Hervay⁸⁰. Emil Kisbán is an author of the history of this order synthesis⁸¹ as well as the author of some papers about the mission and tutor activity of the hermits of St. Paul⁸². Also important are the research works of Elemér Mályusz concerning Slavonic and Croate Pauline monks⁸³ and some aspects of their history and culture⁸⁴. We should keep in mind also the paper of F.L. Hervay⁸⁵ and the monograph of József Török which concerns the sources, origin and liturgy of Hungarian Paulines⁸⁶. Some important sources collections are also edited: *Documenta artis Paulinorum*⁸⁷

---

⁷³ K. HORVÁTH, *Zirc története* (The History of Zirc), Veszprém, 1930.

⁷⁴ T. HÜMPFNER, "A zirci apátsági templom ásátása (1912-1913)" (Archaeological Excavations in Zirc Abbey (1912-1913)), *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei*, 2, 1964, p. 119-140.

⁷⁵ M. AGGHÁZY, *A zirci apátság templom-építkezései a XVIII-században* (The Church Architecture of Zirc Abbey in the 18th Century), Veszprém, 1937; EAD., "Die Kirchenbautätigkeit der Zircer Cistercienserabtei in 18. Jahrhundert. Auszug aus der Inaugural-Dissertation", *Cistercienser Chronik*, 50, 1938, p. 129-133.

⁷⁶ *Ciszterci lelkiség. Zirc alapításának 800. évforduljára, 1182-1982* (Cistercian Spirituality. In the 800 Anniversary of the Foundation of Zirc, 1182-1982), Eisenstadt, 1982; "Miscellanea Zircensia in memoriam octo saeculorum inde a fundatione abbatiæ B.M.V. de Zirc completorum, 1182-1982", *Analecta Cisterciensia*, 38, 1982.

⁷⁷ L. GEREVICH, "Pilis abbey, a cultural center", *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 29, 1977, p. 155-198; ID., "Les fouilles de l'abbaye hongroise de Pilis", in: *Mélanges à la mémoire du père Anselme Dimier*, III: *Architecture cistercienne*, 5, Arbois, 1982, p. 371-393; ID., "Ausgrabungen in der ungarischen Zisterzienserabtei Pilis", *Analecta Cisterciensia*, 39, 1983, 2, p. 281-310; ID., "A pilisi ciszterci apátság" (The Cistercian Abbey in Pilis), *Studia Comitatus*, 15, 1984, p. 1-32; 17, 1985, p. 541-549; ID., "Ergebnisse der Ausgrabungen in der Zisterzienserabtei Pilis", *AAR ASH*, 37, 1985, p. 111-152; ID., *A pilisi ciszterci apátság*, Szentendre, 1987.

⁷⁸ *A kartuziak Magyarországon*, Budapest, 1886. See note 245.

⁷⁹ A. OSZWALD, *Magyar premontrei középkori prépostságok*, Budapest, 1959.

⁸⁰ J. TÖRÖK, F.L. HERVAY, "Le réseaux monastique hongrois et l'histoire des Ermites de Saint-Paul en Hongrie médiévale" in: *Naissance et fonctionnement*, p. 225-234.

⁸¹ E. KISBÁN, *A magyar pálosrend története* (The History of the Hungarian Pauline Order), vol. 1-2, Budapest, 1938-1940.

⁸² ID., "Pálosok térítő tevékenysége a XVII században" (Mission Activity of Paulines in the 17th Century), *Vigilia*, 2, 1936, p. 117-124; ID., "A Pálosrend eltörlése" (The Suppression of the Pauline Order), *Regnum. Egyháztörténeti Évkönyv*, 1937, p. 206-243; ID., "A pálosok és a tanügy" (L'ordre de Saint Paul l'Ermite et l'instruction en Hongrie), *ibid.*, 1938-1939, p. 267-306.

⁸³ E. MÁLYUSZ, "A szlávóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban" (Pauline Monasteries Sources from Slavonia and Croatia in the State Archive), I-XI, *Levéltári Közlemények*, 3, 1925, p. 100-191; 5, 1927, p. 136-209; 6, 1928, p. 87-203; 7, 1929, p. 278-311; 8, 1930, p. 65-111; 9, 1931, p. 284-315; 10, 1932, p. 92-123, 256-286; 11, 1933, p. 58-92; 12, 1933, p. 111-154; 13, 1935, p. 233-265.

⁸⁴ ID., "A pálosrend és a *Devotio moderna*" (The Pauline Order and *Devotio moderna*), *Budapesti Szemle*, 266, 1944, N° 778, p. 95-100; ID., "A pálosrend a középkor végén" (The Pauline Order in the Late Middle Ages), *Egyháztörténet*, 3, 1945, p. 1-55; ID., "Zakon paulinów i *devotio moderna*" (The Pauline Order and *Devotio moderna*), in: *Mediaevalia. W 50 rocznicę pracy naukowej Jana Dąbrowskiego*, Warszawa, 1960, p. 263-283; ID., *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon* (Ecclesiastical Environment in Hungary in the Middle Ages), Budapest 1971. See L. SZABÓ, "Geneza kultu maryjnego paulinów węgierskich w XIII i XIV w. (Genese des Marienkultes der Ungarischen Paulinen im 13. und 14. Jahrhundert)", *Studia Claromontana*, 3, 1982, p. 232-253; B.G. GYÉRESSY, "Kultura literacka paulinów węgierskich w średniowieczu" (La culture littéraire des paulins hongrois au Moyen Âge), *ibid.*, 4, 1983, p. 406-422.

⁸⁵ F.L. HERVAY, "A pálos rend elterjedése a középkori Magyarországon" (Dissemination of the Pauline order in Medieval Hungary), in: *Mályusz Elemér emlékkönyv*, ed. É.H. BALÁZS, F. MAKSAJ, E. FÜGEDI, Budapest, 1984, p. 159-171.

⁸⁶ J. TÖRÖK, *A magyar pálosrend liturgiájának forrásai, kialakulása és főbb sajátosságai (1225-1600)* (Origin,

and papers of Georgius Gyöngyösi⁸⁸.

There is the monastery in Budaszentlőrinc (first mentioned in 1290) which especially attracted the researchers attention. In the beginning of the 14th century this monastery became a residence of the general prior. We can mention papers of Mihály Zakonyi⁸⁹ and László Zolnay⁹⁰. In this case detailed researches concerned the history of art⁹¹, literature⁹², anthropology⁹³ and economy⁹⁴.

As we can observe it, hitherto existing research on monastic history in Hungary was concentrated on the material culture (research works of archaeologists, historians of art and anthropologists) and of the archival and library collections. Generally exist monographs of these monasteries, but there is the lack of new compositions. Research works on the subject "Daily life in monasteries" are not very popular in Hungarian science but it might be developed on the basis of hitherto existing works of archaeologists, historians of art and literature. The recent edited encyclopedia of early Hungarian history⁹⁵ in which we may find many articles devoted to the orders and particular monasteries. Since 1989 the journal *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok. Essays on Church History in Hungary* is edited which is the part of the larger enterprise under the patronage of *Magyar Egyháztörténeti Munkaközösség* (Research Group for Church History in Hungary) with the collaboration of *International Society for Encyclopedia of Church History in Hungary* (Toronto, Canada).

Slovakia

Basic problems concerning the history of monasticism in Slovakia are presented in collection *Dejiny a kultúra rehol'nych komunit na Slovensku*, which also contains well-done bibliography⁹⁶. Owing to this we have resigned giving a detailed description of subject.

Czech and Moravia

In respect of Czech and Moravia a lot of help can be obtained from works published in collections *Bohemia Sacra* (with well-done bibliography)⁹⁷ and *Tausend Jahre Bistum Prag 973-1973*⁹⁸. Of

---

Formation and Diversity of the Liturgy of Hungarian Paulines (1225-1600)), Budapest, 1977.

⁸⁷ *Documenta artis Paulinorum*, A Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportjának forráskiadványai (ed. B. GYÉRESSY, F. HERVAY) vol. 1-3, Budapest, 1975-1978.

⁸⁸ Georgius GYÖNGYÖSI, *Vitae fratrum eremitarum Ordinis Sancti Pauli Primi Eremitae*, ed. F.L. HERVAY, Budapest, 1988.

⁸⁹ M. ZAKONYI, "A Buda melletti Szent Lőrincz pálos kolostor története" (The History of the Monastery of St. Laurentius Near Buda), *Századok*, 45, 1911, p. 513-530, 586-606, 696-711, 767-780.

⁹⁰ L. ZOLNAY, "A budaszentlőrinci pálos főkolostor emlékezete" (Tradition of the Main Pauline Monastery in Budaszentlőrinc), *Vigilia*, 38, 1973, p. 514-519.

⁹¹ ID., "A budaszentlőrinci pálos kolostor Szent Keresztről nevezett oldalkapolnája" (Lateral Chapel of Holy Cross in the Pauline Monastery in Budaszentlőrinc), *Budapest Régiségei*, 26, 1984, p. 253-257.

⁹² O.B. KELÉNYI, "A Buda melletti Szent Lőrinc pálos kolostor történetének első irodalmi forrása (1511)" (The First Literal Source to the History of the Pauline Monastery of St. Laurentius Near Buda), *Tanulmányok Budapest Múltjából*, 4, 1936, p. 87-110; É. KNAPP, "Remete Szent Pál csodái (A budaszentlőrinci ereklyéhez kapcsolódó mirakulumfőljegyzések elemzése)" (Analysis of Information about the Miracles Related to the Relics from Budaszentlőrinc), *Századok* 117, 1983, p. 511-557.

⁹³ I. KISZELY, "A budaszentlőrinci pálos kolostor Szent Keresztről nevezett oldalkapolnája talált csontvázak antropológiai vizsgálata" (Anthropological Analysis of Skeletons Explored in the Lateral Chapel of Holy Rood in the Pauline Monastery in Budaszentlőrinc), *Budapest Régiségei*, 26, 1984, p. 259-268.

⁹⁴ A. MISKEL, "A budaszentlőrinci pálosok királyi sójárandósága. A XIV. század vége - XVI. század eleje" (Royal Salt Income of Paulines from Budaszentlőrinc. End of the 14th - Beginning of the 16th Century), *Honismeret*, 20, 1992, p. 62-65.

⁹⁵ *Korai magyar történeti lexikon (9-14. század)*, ed. G. KRISTÓ, P. ENGEL, F. MAKK, Budapest, 1994.

⁹⁶ *Dejiny a kultúra rehol'nych komunit na Slovensku. Príspevky na II. sympóziu o cirkevných dejinách Slovenska na Trnavskej univerzite 15.-16. okt. 1993* (History and Culture of Ecclesiastical Communities in Slovakia), ed. J. ŠIMONČIČ, Trnava, 1994 (bibliography p. 339-348). See notes 19, 31, 34, 106, 107.

⁹⁷ See J. HLAVÁČEK, "Kirche, Klöster und Bibliotheken bis zum 17. Jahrhundert", in: *Bohemia Sacra*, Düsseldorf, 1974, p. 396-405, 581-582; F. MACHILEK, "Reformorden und Ordensreformen in der böhmischen Ländern vom 10. bis 18. Jahrhundert", *ibid.*, p. 63-80, 561-564; V. PIŠA, "Zu den Anfänge des ersten Benediktinerklosters in Böhmen.", *ibid.*, p. 475-480.

⁹⁸ See J. HEMMERLE, "Mission und Klöster der bayerischen Benediktiner", in: *Tausend Jahre Bistum Prag 973-1973*, München, 1974, p. 52-69. See also ID., "Die Benediktiner. Ein Beitrag zur Geschichte des Ordens in den

latest works we may mention the synthesis by Luděk Jirásko, *Geistliche Orden und Kongregationen in Böhmisches Kronenländer*⁹⁹. A lot of material, together with analysis of history of orders, can be found in several volumes of periodical *Archiv für Kirchengeschichte Böhmen-Mähren-Schlesien* (Benedictines¹⁰⁰, canons regular¹⁰¹, Cistercians¹⁰², Premonstratensians¹⁰³, Slavic Benedictines¹⁰⁴). In the present volume M. Bláhová took up the problem of monastic foundation books¹⁰⁵, Ivan Hlaváček - obituaries and Ondřej Bastl - suppression of monasteries in the time of Joseph epoch. The problems of monastic arms and tombstones were outlined recently by Pavel R. Pokorný i Milan Hlinomaz¹⁰⁶. Monastic daily life problematic in the late Middle Ages and in the latter part of 16th century is dealt by I. Hlavacek and Ján Pařez¹⁰⁷.

To the problem of Czech and Moravia Benedictine history introduce the last edited collections of papers, concerning the monasteries in Břevnov¹⁰⁸ and Sázava¹⁰⁹. Do not out of date the monographs of Beďa Dudík on history of monastery in Rajhrad¹¹⁰ and E. Nohejlová on history of monastery in Opatovice¹¹¹.

Basic bibliography on history of Cistercians in Czech and Moravia is given by Klára Benešová and Kateřina Charvátová¹¹². We also have to cite very important elaboration *Die Zisterzienser in Bayern, Franken und den angrenzenden Regionen Südostmitteleuropas*¹¹³ and, considering a

---

Sudetenländern”, in: *Ein Leben - Drei Epochen. Festschrift für Hans Schütz zum 70. Geburtstag*, hrsg. H. GLASSL, O. PUSTEJOVSKY, München, 1971, p. 70-100; ID., “Karl IV. und die Orden”, in: *Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen*, hrsg. F. SEIBT, München, 1978, p. 301-303.

⁹⁹ Praha, 1991. See ID., *Církevní řády a kongregace v českých zemích* (Religious Orders and Congregations in Czech), Strahov, 1991; J. KADLEC, *Přehled českých církevních dějin* (The Short Religious History in Czech), Praha, 1991.

¹⁰⁰ J. ZESCHENCK, “Die Benediktiner in Böhmen und Mähren”, *Archiv für Kirchengeschichte Böhmen-Mähren-Schlesien*, 6, 1982, p. 38-103.

¹⁰¹ F. MACHILEK, “Die Augustiner-Chorherren in Böhmen und Mähren”, *ibid.*, 4, 1976, p. 107-144.

¹⁰² ID., “Die Zisterzienser in Böhmen und Mähren”, *ibid.*, 3, 1973, p. 185-220.

¹⁰³ A.K. HUBER, “Die Prämonstratenser in der böhmischen Länder”, *ibid.*, 2, 1971, p. 154-159.

¹⁰⁴ W. PFEIFER, “Das Prager Emaus-Kloster. Schicksal einer Idee”, *ibid.*, 2, 1971, p. 9-35. See also note 131 and P. WÖRSTER, “Monasterium sancti Hieronymi Slavorum ordinis sancti Benedicti”, *Blätter für deutsche Ladesgeschichte*, 114, 1978, p. 721-732.

¹⁰⁵ See also M. BLÁHOVÁ, “Klášterna historiografia ve středověkých Čechách” (Czech Monastic Historiography in the Middle Ages), in: *Klasztor w kulturze*.

¹⁰⁶ P.R. POKORNÝ, “Znaky kláštorů v Čechách a na Moravě” (Arms of Czech and Moravian Monasteries), in: *Dejiny a kultura rehol'nych komunit*, p. 315-316; M. HLINOMAZ, “Problematika sepulchrálních památek klášterů v českých zemích” (The Problems of Sepulchral Relics in Czech), *ibid.*, p. 325-329. See also paper of J. KREJČÍK in this volume.

¹⁰⁷ I. HLAVÁČEK, “Zum Alltagsleben in böhmischen Klöstern des Spätmittelalters mit besonderer Berücksichtigung der Augustiner-Chorherren. Die Aussagen des Raudnitzer Nekrologs”, in *Klösterliche Sachkultur des Spätmittelalters*, p. 169-193; J. PAŘEZ, “Problematika každodennosti a strahovský klášter v 2. pol. 16. století” (The Problem of Daily Life and Monastery in Strahov in the Latter Part of 16th Century), in: *Dejiny a kultura rehol'nych komunit*, p. 317-324.

¹⁰⁸ *Millénium břevnovského kláštera (993-1993). Sborník statí o jeho významu a postavení v českých dějinách* (Millennium of the Monastery in Břevnov), ed. I. HLAVÁČEK, M. BLÁHOVÁ, Praha, 1993 (second vol. in print); *Tisíc let benediktinského kláštera v Břevnově* (Thousand Years of the Benedictine Monastery in Břevnov), ed. D. HEJDOVÁ, P. PREISS, L. UREŠOVÁ, Praha, 1994, with bibliography. See also M. VILÍMKOVÁ, P. PREISS, *Ve znamení Břevna a růží. Historický, kulturní a umělecký odkaz benediktinského opatství v Břevnově* (Im Zeichen des Balkens und der Rosen. Historisches, kulturelles und künstlerisches Vermächtnis der Benediktinerabtei in Břevnov), Vyšehrad, 1989. See note 20.

¹⁰⁹ *Sázava. Památník staroslověnské kultury v Čechách* (Sázava, das Denkmal der altslawischen Kultur Böhemis), ed. K. REICHERTOVÁ, E. BLÁHOVÁ, V. DVOŘÁKOVÁ, V. HUNÁČEK, Odeon, Praha, 1988, with well-done bibliography. See also the note 20 and the paper of W. IWAŃCZAK in this volume.

¹¹⁰ B. DUDÍK, *Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern im Markgrafthume Mähren*, Bd. 1-2, Wien, 1868.

¹¹¹ E. NOHEJLOVÁ, *Příběhy kláštera Opatovického* (History of the Monastery in Opatovice), Praha, 1925. See L. HOSÁK, “Kritické poznámky k moravské středověké analistice, I, Anály Hradištsko-opatovické” (Critical Contribution to Medieval Historiography in Moravia), *Sborník VŠP v Olomouci, Historie*, 2, 1955, p. 78-82.

¹¹² K. BENEŠOVSKÁ, “Das Zisterzienserinnenkloster von Altbrünn und die Persönlichkeit seiner Stifterin”, in: *Cystersi w kulturze*, p. 83-100; K. CHARVÁTOVÁ, “Der Bau der Zisterzienserklöster in Böhmen”, in: *ibid.*, p. 179-196; ID., “Les abbayes de nonnes cisterciennes en Bohême médiévale”, in: *Les religieuses dans le cloître et dans le monde*, CERCOR, Publications de l'Université de Saint-Étienne, 1994, p. 761-772. See also the paper of A. PETITOVÁ-BÉNOLIEL in this volume.

¹¹³ ed. K. ELM, K. WOLLENBERG, Fürstfeldbruck, 1990.

plentiful bibliography, the monographs of J. Kuthan, *Die mittelalterliche Baukunst der Zisterzienser in Böhmen und in Mähren*¹¹⁴.

Carthusian history was prepared in outline by Jaroslav Vais¹¹⁵.

In the case of canons regular the main interest aroused the reformatory attempts of 14th century - especially monastery in Roudnice¹¹⁶ - and history of Premonstratensians. Besides old synthesis written by D. Čermak¹¹⁷ and catalogue of N. Backmund¹¹⁸, the most important is work on *Circariae Bohemiae* of K. Dolista¹¹⁹.

Poland: Silesia

As far as the development of monastery network is concerned, the Silesian region holds by all means a first place in Poland, being in this respect a unique phenomenon comparable with situation in Western Europe. Also the monastery research in our region is far better than in other parts of Poland, mainly due to constant interest on the part of German historians. One may mention here, first of all, *Schlesisches Klosterbuch*, published periodically since 1980 in the *Jahrbuch des Schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau* (still no mention of knighthood orders, though). The reader may find there literature and sources¹²⁰.

Alas we have not a synthetic treatises concerning the whole monastic history in Silesia, apart from outdated papers from 19th century¹²¹. We only may mention still important epitome of monastic history in Silesia to the end of 14th century written by Tadeusz Silnicki¹²², which was completed in sphere of estate and colonization activity by Waclaw Korta¹²³ and Heinrich Grüger¹²⁴. Next Piotr P. Gach outlined a picture of monastic transformations since 18th to the beginning of 20th century¹²⁵.

There was draught a history of each orders, abbeys and priories in Silesia. In this passage we may mention only the latest and the most important works. In the case of Benedictines: the synthetic elaborations of H. Grüger¹²⁶, Ambrosius Rose¹²⁷ and Marek Derwich¹²⁸, as well as minor

---

¹¹⁴ Berlin, 1982.

¹¹⁵ J. VAIS, "Die Kartäuser in den Böhmischem Ländern", *Analecta Cartusiana*, 1, 1989, 2, p. 105-112.

¹¹⁶ I. ZIBERMAYR, "Zur Geschichte der Raudnitzer Reform", *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, 11, 1929, Ergänzungsband, p. 323-353; J. KADLEC, "Začátky kláštera augustiniánských kanovníků v Roudnici" (The Origin of the Canons Regular Monastery in Roudnice), *Studie o rukopisech*, 20, 1981, p. 65-83; ID., "Knihovna kláštera řeholních kanovníků svatého Augustina v Roudnici" (The Library of the Canons Regular in Roudnice), in: *Historia docet. Sborník prací k počtě šedesátých narozenin prof. PhDr. Ivana Hlaváčka CSc.*, Praha, 1992, p. 127-133. See also I. HLAVÁČEK, *Zum Alltagsleben*.

¹¹⁷ D. ČERMAK, *Premostrati v Čechach a na Moravě* (The Premonstratensian in Czech and Moravia), Praha, 1887.

¹¹⁸ N. BACKMUND, *op. cit.*, p. 338-398.

¹¹⁹ K. DOLISTA, "Circaria Bohemiae, abbas Praemonstratensis et Capitulum generale 1142-1541", *Analecta Praemonstratensia*, 63, 1987, p. 221-253; 64, 1988, p. 143-165; 64, 1988, p. 288-341; 65, 1989, p. 273-319 (it is continued). See also J. RAJMAN, "Początki opactw norbertańskich w Strahovie i Brzesku" (The Beginnings of Premonstratensian Abbeys at Strahov and Brzesko), *NP*, 78, 1992, p. 5-26; ID., "K dějinám česko-polských vztahů ve středověku (šlechta a premonstrati ve 12. století)" (Zur Geschichte der Böhmischo-Polnischen Beziehungen im Mittelalter (Adel und Prämonstratenser im 12. Jahrhundert), *Mediaevalia Historica Bohemica*, 2, 1992, p. 15-28; J. LIBOR, "Premonstrátky nebo augustiniánky? (Opět k počátkům kláštera v Doubravnice)" (Prämonstratenserinnen oder Augustinerinnen? (Wieder zu den Anfängen des Klosters in Doubravník), *Časopis Matice moravské*, 113, 1994, p. 15-24.

¹²⁰ J.J. MENZEL, "Schlesisches Klosterbuch. Einleitung", *Jahrbuch des Schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau* (further: *JbFWU*), 21, 1980, p. 74-83; H. GRÜGER, "Zur Kritik em geplanten "Schlesischen Klosterbuch", *ibid.*, 24, 1983, p. 339-346.

¹²¹ J. RATHSMANN, *Fragmente aus der Geschichte der Klöster und Stiftungen Schlesiens von ihrer Entstehung bis zur Zeit ihrer Aufhebung im Nov. 1818*, Breslau, [1820]; *Almanach sämtl. Kloster- und Ritterorden mit ausführl. Chronologie der schles. Klöster und Stifter*, 2 Abteil, Breslau, 1845.

¹²² T. SILNICKI, *Dzieje i ustrój Kościoła katolickiego na Śląsku do końca XIV w.* (History and Political System of Catholic Church in Silesia to the End of 14th Century), Warszawa, 1953.

¹²³ W. KORTA, "Rozwój wielkiej własności klasztornej na Śląsku do połowy XIII wieku" (The Development of the Large Monastic Estate in Silesia to the Early Part of 13th Century), *Sobótka*, 13, 1958, p. 179-205; ID., *Rozwój wielkiej własności feudalnej na Śląsku do połowy XIII wieku* (The Development of the Large Feudal Estate in Silesia to the Early Part of 13th Century), Wrocław, 1964.

¹²⁴ H. GRÜGER, "Die Kolonisationsische Tätigkeit der Mönche in Schlesien", *Deutsche Ostkunde*, 36, 1990, p. 99-105.

¹²⁵ See note 192.

¹²⁶ H. GRÜGER, "Schlesisches Klosterbuch. Der Orden der Benediktiner in Schlesien (vor 1139-1810). Ein Überblick",

publications on history of monasteries (Wrocław-Ołbin¹²⁹, Legnickie Pole¹³⁰, Oleśnica¹³¹, Środa Śląska¹³² - there is lack of well-done monograph concerning history of Orłowa Abbey¹³³) and nunneries (Legnica¹³⁴, Lubomierz¹³⁵, Strzegom¹³⁶). Thanks to research works of M. Derwich¹³⁷, P.P. Gach¹³⁸, Josef Gottschalk¹³⁹, H. Grüger¹⁴⁰ and A. Rose¹⁴¹ we can look into history of Silesian Cistercians. We may mention two model monographs; the first on history of Henryków Abbey (written by H. Grüger)¹⁴² and the second on Krzeszów Abbey (written by A. Rose)¹⁴³. Separate

---

JbFWU, 32, 1991, p. 1-19.

¹²⁷ A. ROSE, "Silesia benedictina. Die Bedeutung der Regula Benedikti für Schlesien", *Schlesien*, 25, 1980, 3, p. 148-160.

¹²⁸ M. DERWICH, "Benedyktyni a bitwa pod Legnicą" (The Benedictines and the Battle of Legnica [1241]), *Śląski Labirynt Krajoznawczy*, 3, 1992, p. 23-39; ID., "Piastowie Śląscy a benedyktyni (XII-XIII w.)" (The Piast Dynasty in Silesia and Benedictines [12th-13th Centuries]), in: *Krzeszów*, in the press.

¹²⁹ H. GRÜGER, "Schlesisches Klosterbuch. Breslau, St. Vinzenz, Benediktiner-, dan Praemonstratenserabtei", *JbFWU*, 24, 1983, p. 67-96. See also note 14.

¹³⁰ ID., "Schlesisches Klosterbuch. Wahlstatt. Propstei der Benediktiner", *JbFWU*, 31, 1990, p. 1-14; ID., "Die Benediktinerpropstei Wahlstatt", in: *Wahlstatt 1241. Beiträge zur Mongolenschlacht bei Liegnitz und zu ihren Nachwirkungen*, hrsg. U. SCHMILEWSKI, Würzburg, 1991, p. 193-204; B. RUPPRECHT, "Die Benediktinerkirche in Wahlstatt. Kunstwerk und Bildmonument", *ibid.*, p. 205-234; M. DERWICH, "Fundacja benedyktyńskiej prepozytury w Legnickim Polu" (Benedikt Unterpräpositurstiftung in Wahlstatt), in: *Bitwa Legnicka. Historia i tradycja*, ed. W. KORTA (Śląskie sympozja historyczne, 2), Wrocław-Warszawa, 1994, p. 319-329. See also J. WRABEC, *Legnickie Pole*, Wrocław, Ossolineum, 1992.

¹³¹ L. REHACEK, "Emauzsky klaster a Polsko. K zalozeni a vyznamu filiacnich klasteru Emauz v dolnoslezke Olesnici a v Kleparich u Krakova" (The Monastery Emaus and Poland. Some Notes about Foundation and Relation Between Emaus Monastery and its Branches in Oleśnica and Cracow-Kleparz), in: *Z tradic slovanske kultury v Cechach. Sazava a Emauzy v dejinach ceske kultury*, Praha, 1975, p. 203-222; J. WYROZUMSKI, "Benedyktyni słowiańscy w Oleśnicy i Krakowie" (Les Bénédictins slaves à Oleśnica et à Cracovie), in: *Polskie kontakty z piśmiennictwem cerkiewnosłowiańskim do końca XV w. Materiały z sesji naukowej* (Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego. Sławiastyka 3), Gdańsk, 1982, p. 113-124; H. GRÜGER, "Schlesisches Klosterbuch. Oels. Abtei der slawischen Benediktiner", *JbFWU*, 29, 1988, p. 7-13. See note 213.

¹³² H. GRÜGER, "Schlesisches Klosterbuch. Neumarkt. Hospital der aussaetzigen Frauen, dann Propstei der Benediktiner", *JbFWU*, 29, 1988, p. 1-6.

¹³³ G. BIERMANN, "Das ehemalige Benediktinerstift zu Orlau im Teschnichen", *Programm des k.k. evangel. Gymnasium in Teschen*, Schuljahr 1862, p. 3-28.

¹³⁴ H. GRÜGER, "Schlesisches Klosterbuch. Liegnitz. Benediktinerinnenkloster", *JbFWU*, 28, 1987, p. 1-14.

¹³⁵ H. GRÜGER, "Schlesisches Klosterbuch. Liebenthal. Benediktinerinnenkloster", *JbFWU*, 27, 1986, p. 1-17; J. WRABEC, "Zagadnienie ideowej i artystycznej genezy dawnego kościoła P.P. Benedyktynek w Lubomierzu" (The Problem of Ideological and Artistic Origin of the Benedictine Church in Lubomierz), *Rocznik Sztuki Śląskiej*, 14, 1986, p. 53-64.

¹³⁶ H. GRÜGER, "Schlesisches Klosterbuch. Striegau. Benediktinerinnenkloster", *JbFWU*, 26, 1985, p. 9-20.

¹³⁷ M. DERWICH, "Cystersi na Śląsku. Początki. Katalog opactw. Bibliografia" (Cistercians in Silesia. Origin. Catalogue of Abbeys. Bibliography), in: *Cysterskim szlakiem przez województwo legnickie*, in the press.

¹³⁸ See note 192.

¹³⁹ J. GOTTSCHALK, "Die Bedeutung der Zisterzienser für die Ostsiedlung, besonders in Schlesien", *Zeitschrift für Ostforschung*, 15, 1966, p. 67-106.

¹⁴⁰ H. GRÜGER, "Die Chorotypen der niederschlesischen Zisterziensergruppe", *Zeitschrift für Ostforschung*, 19, 1970, p. 201-263; ID., "Die zisterzienser Architektur in Schlesien in den Jahren 1200-1330", *Archiv für schlesisches Kirchengeschichte* (further: *ASKG*), 29, 1971, S. 1-31; ID., "Der Orden der Zisterzienser in Schlesien (1176-1810). Ein Überblick", *JbFWU*, 23, 1982, p. 84-145; ID., "Die Zisterzienser in Schlesien und ihre Bedeutung für barocke Frömmigkeit und Kultur", *ASKG*, 44, 1986, p. 67-80; ID., "Die Beobachtung der Statuten von Cîteaux bei den Zisterziensern in Schlesien", in: *Historia i kultura cystersów*, p. 163-179.

¹⁴¹ A. ROSE, "Entwicklung oder Entartung der schlesischen Zisterzienser im 17. und 18. Jahrhundert", *JbFWU*, 24, 1983, p. 333-9; ID., "Waren die schlesischen Zisterzienser im 17./18. Jahrhundert deformiert?", *Zisterzienser Chronik*, 1983, p. 66-71.

¹⁴² H. GRÜGER, *Heinrichau. Geschichte eines schlesischen Zisterzienserklosters 1227-1977*, Köln, 1978; ID., "Schlesisches Klosterbuch. Heinrichau. Zisterzienserabtei", *JbFWU*, 23, 1982, p. 27-54; ID., "Die Stiftesforsten des Klosters Heinrichau um 1800", *Schlesien*, 35, 1990, p. 92-112. See also J. MULARCZYK, "Jeszcze o fundacji klasztoru cystersów w Henrykowie" (Once more about Cistercian Foundation in Henryków), *AUWr.*, 499, *Historia*, 33, 1980, p. 181-198 and further, notes 174, 175, 181, 184, 185, 188.

¹⁴³ A. ROSE, *Kloster Grüssau OSB 1242-1289. SOCist 1292-1810. OSB seit 1919*, Stuttgart, 1974; ID., "Schlesisches Klosterbuch. Grüssau. Benediktiner - dann Zisterzienserabtei", *JbFWU*, 24, 1983, p. 97-126. See also T. FITYCH, "Opactwo cystersów krzeszowskich - czołowy ośrodek śląskiej kontrreformacji" (Die Zisterzienser Abtei in Krzeszów - Hauptzentrum der Gegenreformation in Schlesien), *Sobótka*, 41, 1986, p. 539-559; E. WALTER, "Zur Baugeschichte von vier gotischen Kirchen Breslaus und der abrochenen gotischen Abteikirche in Grüssau", *JbFWU*, 33, 1992, p. 15-39

publications also have monasteries in Jarosław - Kazimierz¹⁴⁴, Jemielnica¹⁴⁵, Kamieniec Żąbkowicki¹⁴⁶, Lubiąż¹⁴⁷ and Rudy¹⁴⁸, as well as nunnery in Trzebnica¹⁴⁹. A history of Silesian Carthusians was described by H. Gröger¹⁵⁰.

Of works concerning canons regular we may stress very useful review of research authored by Anna Pobóg-Lenartowicz¹⁵¹. The lack of synthetic publications is replaced to some extent (in the case of Middle Ages) with multidirectional works of Leokadia Matusik¹⁵². We also have the monographs and small papers concerning a history of abbeys in Kłodzko¹⁵³, Nowogród Bobrzański¹⁵⁴, Wrocław¹⁵⁵, Żagań¹⁵⁶ and Ślęza Hill¹⁵⁷. A history of Silesian Premonstratensians was described in outline by Harry E. Cenefeld¹⁵⁸ and Isfried H. Pichler¹⁵⁹. There were also prepared the publications concerning a history of each monasteries: in Wrocław-Ołbin¹⁶⁰ and Czarnowąs¹⁶¹. Paulines were of no large importance in Silesia¹⁶².

As for knighthood and hospital orders we may mention works of Bernhard Demel (Knights of the

---

and especially collection of papers from symposium of 1992: *Krzeszów*, ed. K. BOBOWSKI, K. DZIURLA, in the press. See notes 176, 179.

¹⁴⁴ A. BARCIAK, "Jarosław-Kazimierz, pierwsza nieudana fundacja cysterska na Górnym Śląsku (Jarosław-Kazimierz, the First Unsuccessful Cistercian Foundation in Upper Silesia), *NP*, 83, 1994, p. 189-201.

¹⁴⁵ H. GRÜGER, "Schlesisches Klosterbuch. Himmelwitz. Zisterzienserabtei", *JbFWU*, 22, 1981, p. 50-61. See note 189.

¹⁴⁶ F. LENCZOWSKI, "Zarys dziejów klasztoru cystersów w Kamieńcu Żąbkowickim na Śląsku w wiekach średnich" (A Short History of Cistercian Monastery in Kamieniec Żąbkowicki in the Middle Ages), *NP*, 19, 1964, p. 61-103; H. GRÜGER, "Schlesisches Klosterbuch. Kamenz. Augustiner-Propstei, dann Zisterzienserstift", *JbFWU*, 21, 1980, p. 84-109; ID., "Das mittelalterliche Kloster Kamenz. Zu den Grabungen im Kreuzgang", *ASKG*, 47/48, 1990, p. 249-260. See notes 178, 181, 184.

¹⁴⁷ H. GRÜGER, "Schlesisches Klosterbuch. Leubus. Zisterzienserabtei", *JbFWU*, 22, 1981, p. 1-32; E. WALTER, "Klosterfriedhöfe in Leubus und Trebnitz. Eine Armeseelenleuchte des Klosters Leubus", *JbFWU*, 28, 1987, p. 37-49; K.K. JĄZDŻEWSKI, *Lubiąż: losy i kultura*. See also notes 9, 21, 181, 182.

¹⁴⁸ S. RYBANDT, *Średniowieczne opactwo cystersów w Rudach* (Die Mittelalterliche Abtei in Rudy), Wrocław, 1977; H. GRÜGER, "Schlesisches Klosterbuch. Rauden. Zisterzienserabtei", *JbFWU*, 22, 1981, p. 33-49. See also notes 11, 32, 181.

¹⁴⁹ H. GRÜGER, "Schlesisches Klosterbuch. Trebnitz. Zisterzienserinnenabtei", *JbFWU*, 23, 1982, p. 55-83; *Źródła do dziejów klasztoru trzebnickiego (XVI-XIX w.)* (The Sources for History of Nunnery in Trzebnica. 16th-19th Centuries), ed. K. BOBOWSKI, Wrocław, 1993; K. BOBOWSKI, "Fundacja i początki klasztoru cysterek w Trzebnicy" (The Foundation and Origin of Cistercian Nunnery in Trzebnica), *AUWr*, 1471, *Historia*, 106, 1993, p. 31-39. See also collection *Księga Jadwiżańska. Święta Jadwiga w dziejach i kulturze Śląska*, in the press, and note 180.

¹⁵⁰ H. GRÜGER, "Der Orden der Kartuzen in Schlesien (1423-1540)", *JbFWU*, 30, 1989, p. 55-62; ID., "Schlesisches Klosterbuch. Liegnitz. Kartause *Passionis Christi*", *Ibid.*, p. 45-53. See note 180.

¹⁵¹ A. POBÓG-LENARTOWICZ, "Stan badań nad klasztorem kanoników regularnych NMP na Piasku we Wrocławiu" (State of Studies on the Canons Regular Monastery of Holy Virgin Mary "On the Sand" in Wrocław), *AUWr*, *Historia*, 101, 1992, p. 85-98.

¹⁵² L. MATUSIK, "Stan badań nad klasztorem kłodzkim na tle klasztorów augustiańskich w Polsce" (The State of Studies on the Monastery in Kłodzko Against a Background of Augustine Monasteries in Poland), *AUWr.*, 23, *Historia*, 8, 1964, p. 111-146. See further, notes 183, 187, 188, 189.

¹⁵³ See paper of W. MROZOWICZ in this volum and notes 177, 183, 185, 188.

¹⁵⁴ G. STELLER, "Die Anfänge des (Saganer) Augustinerstifts in Naumburg am Bober", *ASKG*, 26, 1968, p. 19-63; 27, 1969, p. 30-52.

¹⁵⁵ A. POBÓG-LENARTOWICZ, *Uposażenie i działalność gospodarcza klasztoru kanoników regularnych NMP na Piasku we Wrocławiu do początku XVI w.* (The Allowance and Economic Activity of Canons Regular Monastery of Holy Virgin Mary "On the Sand" in Wrocław until the Beginning of 16th Century), Opole, 1994. See notes 179, 181, 189.

¹⁵⁶ M. KAPŁON, "Dzieje klasztoru kanoników regularnych w Żaganiu do początku XV wieku" (The History of Canons Regular Monastery in Żagań until the Beginning of 15th Century), *Przegląd Lubuski*, 9, 1980, p. 31-39. See notes 180, 181, 183.

¹⁵⁷ W. MARSCHALL, "Schlesisches Klosterbuch. Gorkau. Augustiner-Chorherren-Abtei, dann Propstei", *JbFWU*, 26, 1985, p. 3-8; W. KORTA, *Tajemnice góry Ślęży* (Die Geheimnisse des Berges Ślęza), Katowice, 1988.

¹⁵⁸ H.E. CENEFFELD, "The Norbertines in Silesia", *Analecta Praemonstratensia*, 53, 1982, p. 264-313.

¹⁵⁹ I.H. PICHLER, "Silesia Norbertina. Prämonstratenserklöster in Schlesien", *Schlesien*, 29, 1984, 1, p. 1-12.

¹⁶⁰ See note 129.

¹⁶¹ S. PIERZCHALANKA-JESKOWA, "Dzieje klasztoru w Czarnowąsie na Śląsku w wiekach średnich" (The Medieval History of Czarnowąs Abbey in Silesia), *Roczniki Historyczne*, 4, 1928, 2, p. 30-84; H. GRÜGER, "Schlesisches Klosterbuch. Czarnowanz. Prämonstratenserinnenkloster", *JbFWU*, 25, 1984, p. 25-44.

¹⁶² G. ADRIANYI, J. GOTTSCHALK, S. ŚLEDZIŃSKI, "Herzog Ladislaus von Oppeln (gest. 1401) und Gründung der Paulinerklöster Tschenschow in Polen und Wiese b. Oberglogau/Oberschlesien", *ASKG*, 36, 1978, p. 33-77. See also below, Poland.

Teutonic Order)¹⁶³, Karl Eistert¹⁶⁴ and Mateusz Goliński (The Templars)¹⁶⁵, Kazimierz Dola¹⁶⁶, Krystyna Gancarczyk¹⁶⁷, J. Gottschalk¹⁶⁸, Maria Starnawska¹⁶⁹ and Adam Wienand¹⁷⁰ (The Hospitallers), Ewald Walter (Order of the Holy Ghost de Saxia)¹⁷¹.

Daily life issue has never been a dominating topic in Silesian monastic studies, but today this trend is acquired importance. H. Grüger took up the problems of monastery discipline¹⁷², visitations in Cistercian abbeys¹⁷³ and their priestly activity¹⁷⁴. He drew up the member's lists of convents in Henryków Abbey and Trzebnica Nunnery¹⁷⁵. We also have useful works on convent in Krzeszów written by A. Rose¹⁷⁶ and Kłodzko authored by Władysław Dziewulski¹⁷⁷, as well as on *familia* and obituary of Kamieniec Ząbkowicki Abbey - by Michał Kaczmarek¹⁷⁸. Of works concerning a daily life in monasteries we may mention elaborations written by Kazimierz Bobowski, Paul Knauer, Wojciech Mrozowicz and A. Pobóg-Lenartowicz¹⁷⁹. A lot of historians took up the problems of monastic libraries¹⁸⁰ and scriptoria¹⁸¹. A separate place in research works on Silesian monasticism

---

¹⁶³ B. DEMEL, "Der Deutsche Orden in Mähren und Schlesien", *JbFWU*, 32, 1991, p. 29-68.

¹⁶⁴ K. EISTER, "Ritterorden der Tempelherren in Schlesien", *ASKG*, 14, 1951, p. 1-23.

¹⁶⁵ M. GOLIŃSKI, "Templariusze a bitwa pod Legnicą. Próba rewizji poglądów" (The Templars and the Battle of Legnica - an Attempt at Revising the Views), *Kwartalnik Historyczny*, 98, 1991, 3, p. 3-15.

¹⁶⁶ K. DOLA, "Zakon joannitów na Śląsku do połowy XIV wieku" (L'hospitalières de St. Jean de Jérusalem en Silésie jusqu'à la moitié du XIVe siècle), *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego*, 3, 1973, p. 43-83.

¹⁶⁷ K. GANCARCZYK, "W kwestii początków zakonu joannitów na Śląsku" (Zur Fragen der Anfänge des Johanniterordens in Schlesien), *Sobótka*, 40, 1985, p. 191-201; ID., "Fundacja komendy joannickiej Bożego Ciała we Wrocławiu" (The Foundation of the *Corpus Christi* Hospitaller Headquarter in Wrocław), *AUWr, Historia*, 76, 1989, p. 155-163. See M. GOLIŃSKI, "Krzyżacy czy joannici? W sprawie rzekomej obecności joannitów pod Wrocławiem w 1273 r." (The Templars or Hospitallers? The Problem of Alleged Attendance of Hospitallers Near to Wrocław in 1273), *Sobótka*, 46, 1991, p. 341-344.

¹⁶⁸ J. GOTTSCHALK, "Die frühen Niederlassungen des (Johanniter-Malteser) Ordens in Schlesien", in: *Der Johanniter-Orden. Der Malteser-Orden*, 2 Aufl., Köln, 1977, p. 412-417.

¹⁶⁹ M. STARNAWSKA, "Duszpasterstwo parafialne joannitów w miastach Śląska i Wielkopolski w późnym średniowieczu" (The Parish Priesthood of the Hospitallers in Towns of Silesia and Great Poland in the Late Middle Ages), in: *Klasztor w kulturze*.

¹⁷⁰ A. WIENAND, "Die Kommende Gröbnig/Leobschütz, Oberschlesien", in: *Der Johanniter-Orden*, p. 423-424; ID., "Die Kommenden- und Pfarrkirche St. Peter und Paul in Striegau, Schlesien", *ibid.*, p. 420-421.

¹⁷¹ E. WALTER, "Das Hospital zum Hl. Geist in Breslau und die Brüder vom Orden des Hl. Geistes", *ASKG*, 49, 1991, p. 219-230.

¹⁷² H. GRÜGER, "Die monastische Disziplin der schlesischer Zisterzienser vor Anbruch der Reformation", *Cîteaux*, 24, 1973, p. 209-249; ID., "Die Disziplin der schlesischer Zisterzienser im Spätmittelalter", *JbFWU*, 28, 1987, p. 69-81.

¹⁷³ ID., "Die Visitation des Generalabtes Nicolas Baucherat in Schlesien" (1616), in: *Mélanges à la mémoire du Père Anselme Dimier présentes par B. Chauvin, 2: Histoire cistercienne*, vol. 4: *Abbeys*, Arbois, 1984, p. 92-114. See also H. RICHTER, "Die Visitation der Johanniter-Ordens-Kommende Lossen (Kreis Brieg) im Jahre 1610", *ASKG*, 27, 1969, p. 252-275; J. KÖHLER, "Grenzen der tridentischer Reform. Die Visitation des exemten St. Vinzenz-Stiftes in Breslau im Jahre 1616", *ASKG*, 31, 1973, p. 70-86.

¹⁷⁴ P. KLEMENZ, "Schlesische Zisterzienserpfarre in im Kreise Frankenstein im 16. Jahrhundert", *ASKG*, 2, 1937, p. 117-122; H. GRÜGER, "Die schlesischen Zisterzienser und die Pfarrseelsorge", *Cîteaux*, 32, 1981, p. 253-88; ID., "Das Patronatsrecht von Heinrichau", *ibid.*, 28, 1977, p. 26-47.

¹⁷⁵ H. GRÜGER, "Der Konvent von Heinrichau von der Reformation bis zur Säkularisation", *ASKG*, 35, 1977, p. 65-102; 37, 1979, p. 157-181, 37, 1979, p. 182-183; 39, 1981, p. 189-218; ID., "Der Nekrolog des Klosters Heinrichau (ca. 1280-1550)", *ASKG*, 31, 1973, p. 36-69; 32, 1974, p. 45-80; 33, 1975, p. 9-27; ID., "Der Konvent von Trebnitz (Trzebnica) bis zum Ende der habsburgischer Gegenreformation. Ein Überblick", in: *Księga Jadwiżańska*.

¹⁷⁶ A. ROSE, *Profeßbuch von Grüssau. Leben und Wirken der Zisterzienser 1292-1810*, Köln, 1990.

¹⁷⁷ W. DZIEWULSKI, "Skład osobowy klasztoru kanoników regularnych w Kłodzku na początku XV wieku" (The Members of Canons Regular Monastery in Kłodzko in the Beginning of 15th Century), *Pamiętnik Literacki*, 45, 1954.

¹⁷⁸ M. KACZMAREK, "... in libro vite memoriter exarata. Zum Totendenken des Kamenzen Konventus für Könige, Herzöge und Bischöfe", *ASKG*, 45, 1987, p. 1-35; ID., "Familiares klasztoru kamienieckiego w świetle nekrologu" (Familiares of Kamieniec Ząbkowicki Abbey According to the Obituary), *AUWr, Historia*, 76, 1989, p. 175-187.

¹⁷⁹ P. KNAUER, "Klosterleben und Klosterreform der schlesischen Zisterzienser in der Zeit der Reformation und Gegenreformation", *ASKG*, 4, 1934, p. 239-252; K. BOBOWSKI, "Ze studiów nad życiem codziennym cystersów w Krzeszowie w okresie średniowiecza" (Studies on a Daily Life of Cistercians in Krzeszów in the Middle Ages), in: *Krzeszów*; A. POBÓG-LENARTOWICZ, "Życie wewnętrzne w klasztorze NMP na Piasku w świetle *Kroniki opatów*" (Monastic Life in Monastery of Holy Virgin Mary "On the Sand" in Wrocław According to the *Abbots Chronicle*), in: *Klasztor w kulturze*. See papers of that author and W. MROZOWICZ in this volume.

¹⁸⁰ H. SZWEJKOWSKA, *Biblioteka cysterek w Trzebnicy* (The Library of Cistercian Nunnery in Trzebnica), Wrocław,

has charitable¹⁸², cultural¹⁸³, artistic¹⁸⁴ and educational¹⁸⁵ activity of monks and canons regular. Geographical situation of Silesia, in the point of meeting of Poland, Moravia, Czech and Germany, gives that research works on Silesian monasticism naturally concern daily monastic life in these countries. Relationships between Silesia and German lands were distant and rather unilateral¹⁸⁶. On the other hand frequent relationships existed between Silesia and its southern neighbours. Let's stress here works on relationships between Silesian monasticism and Czech and Moravia¹⁸⁷, as well as Danubian region (Hungary, Austria)¹⁸⁸. During whole period, which we are interested in,

---

1955; A. ŚWIERK, "Z problematyki badań nad dziejami śląskich bibliotek klasztornych" (Fragen zur Untersuchung der Geschichte der schlesischen Klösterbibliotheken im Mittelalter), *Sobótka*, 18, 1963; ID., *Średniowieczna biblioteka klasztoru kanoników regularnych Św. Augustyna w Zaganiu* (The Medieval Library of the Canons Regular Monastery in Zagań), Wrocław, 1965; R. WITKOWSKI, "Biblioteka średniowieczna kartuzów legnickich. Próba rekonstrukcji zbioru na tle innych bibliotek kartuzkich" (The Medieval Library of Carthusians in Legnica. An Attempt to Reconstruction of Books Collection Against the Background of the Others Carthusian Libraries), in: *Klasztor w kulturze*. See note 32.

¹⁸¹ L. SANTIFALLER, *Liebtals Kopialbucher des Prämonstratenserstiftes zum Hl. Vinzenz in Breslau* (Mitteilungen des Instituts für Österreichischen Geschichtsforschung, 15, Ergänzband), Innsbruck, 1947; A. ŚWIERK, "Schreibstube und Schreiber des Augustiner-Chorherren-Stiftes zu Sagan im Mittelalter", *ASKG*, 26, 1968, p. 124-140; A. WAŁKÓWSKI, "Najstarszy kopiarz lubiąski" (Das Älteste Kopialbuch des Zisterzienserklosters in Leubus), *AUWr, Historia*, 50, 1985, p. 163-221; ID., "Zarys rozwoju pisma dokumentów lubiąskich do połowy XIII wieku" (The Handwriting Evolution of Lubiąż Deeds to the Early Part of 13th Century), *ibid.*, 98, 1993, p. 15-31; R. ŻERELIK, "Urzednicy skrytoriów klasztornych na Śląsku do końca I połowy XIV w. Ze studiów nad działalnością dyplomatyczną klasztorów śląskich" (Beamten der Klosterskriptorien in Schlesien bis zum Ende der 1. Hälfte des 14. Jh. Aus den Forschungen zur Diplomatischen Aktivität Schlesischer Klöster), *Sobótka*, 44, 1989, p. 557-570; A. BRUDER, *Najstarszy kopiarz klasztoru cystersów w Henrykowie* (Das Älteste Kopialbuch des Zisterzienserklosters in Heinrichou), Wrocław, 1992; A. WAŁKÓWSKI, "Skryptorium dokumentowe klasztoru cystersów w Kamieńcu Ząbkowickim do końca XIII wieku" (The Scriptorium of Cistercian Monastery in Kamieniec Ząbkowicki to the End of 13th Century), in: *Klasztor w kulturze*; M.L. WÓJCIK, "Początki skryptorium dokumentowego klasztoru cystersów w Rudach" (The Origin of Scriptorium in Cistercian Monastery at Rudy), *ibid.*

¹⁸² M. KACZMAREK, "W trosce o najsłabszych. Działalność charytatywna śląskich klasztorów cysterskich rodziny lubiąskiej" (Die Fürsorge für die Ärmsten. Die Caritativen Leistungen der Schlesischen Zisterzienserklöster), in: *Historia i kultura cystersów*, p. 413-436. See also paper of A. POBÓG-LENARTOWICZ in this volume.

¹⁸³ L. MATUSIK, "Niektóre aspekty dziejów klasztoru kanoników regularnych w Kłodzku a zagadnienie "Psałterza floriańskiego" (Einige Aspekte aus der Geschichte des Klosters der Regular-Kanoniker zu Glaz und die Frage des Florianischen Psalters), *Sobótka*, 20, 1965, p. 277-317; ID., "Ze studiów nad średniowieczną kulturą umysłową kanoników regularnych na Śląsku. Jodok z Głuchołazów" (Aus den Studien über die Mittelalterliche Geistige Kultur der Regulierten Kanoniker in Schlesien. Jodok aus Głuchołazy), *Sobótka*, 22, 1967; ID., "Michał Czacheritz z Nysy na tle kultury kanoników regularnych XV wieku" (Michał Czacheritz aus Nysa auf dem Hintergrund der Kultur der Regulierten Chorherren des 15. Jahrhunderts), *AUWr., Historia*, 14, 1968, p. 83-126; R. SACHS, "Die Zisterzienser und die Anfänger die mittelalterlichen Liebeslyrik in Schlesien", in: *Historia i kultura cystersów*, p. 437-444; K.K. JAŹDŹEWSKI, *Lubiąż: losy i kultura*.

¹⁸⁴ H. GRÜGER, "Die Bauenentwicklung der Klosterkirche zu Kamenz", *ASKG*, 25, 1967, p.97-127; M. KUTZNER, *Cysterska architektura na Śląsku w latach 1200-1330* (The Cistercian Architecture in Silesia 1200-1330), Toruń, 1969; R. KACZMAREK, J. WITKOWSKI, "Mittelalterliche Geschichte und Tradition in der Kunst der Zisterzienser Ostmitteleuropas im 17. und 18. Jahrhundert", *ASKG*, 47/48, 1989/90, p. 291-310. See notes 135, 140.

¹⁸⁵ K. JAŹDŹEWSKI, "Problem średniowiecznej szkoły w klasztorze cystersów w Henrykowie" (Zur Frage der mittelalterlichen Schule im Zisterzienserkloster Heinrichau), in: *Historia i kultura cystersów*, p. 355-366; W. MROZOWICZ, "Szkoła klasztoru kanoników regularnych-augustianów w Kłodzku w okresie średniowiecza" (The School of Canons Regular Monastery in Kłodzko in the Middle Ages), in: *Klasztor w kulturze*.

¹⁸⁶ L.J. LEKAI, "Germans and the medieval Cistercian abbeys in Poland", *Cîteaux*, 28, 1977, p. 121-130; M. KACZMAREK, "Związki modlitewne śląskich domów cysterskich z klasztorami niemieckimi w późnym średniowieczu" (Die Gebetsverbrüderungen der schlesischen Zisterzienserkonvente mit deutschen Klöstern im Spätmittelalters), in: *Niemcy-Polska w średniowieczu. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej przez Instytut Historii UAM w dniach 14-16 XI 1983 roku*, ed. J. STRZELCZYK, Poznań, 1986, p. 321-328.

¹⁸⁷ L. MATUSIK, "Wpływy myśli czeskiej na Śląsku w świetle rękopisów kanoników regularnych Św. Augustyna w XIV i XV w." (The Influence of Czech Thoughts over Silesia According to the Manuscripts of Canons Regular of the Saint Augustine Rule in 14th and 15th Centuries), *AUWr., Historia*, 17, p. 45-66; L. REHACEK, *op. cit.*; H. GRÜGER, "Ursachen und Folgen der Trennung Schlesiens von der Ordensprovinz Böhmen", *Cîteaux*, 27, 1976, p. 29-55.

¹⁸⁸ L. MATUSIK "Kontakty kanoników regularnych w Kłodzku z klasztorem Św. Doroty w Wiedniu w XV w." (Die Kontakte der Augustiner von Kłodzko mit dem Sankt-Dorotheenkloster in Wien im 15. Jahrhundert), *Sobótka*, 19, 1964, p. 66-77; H. GRÜGER, "Die Union der Zisterzienserklöster Heinrichau (Schlesien) und Zirc (Ungarn) (1699-1814)", *Zeitschrift für Ostforschung*, 26, 1977, p. 20-77; ID., "Der Beginn der Union von Heinrichau und Zirc (1701-

there were relationships among Polish and Silesian monasticism¹⁸⁹.

Poland

Thus we came to mention the Polish efforts in the field, which are best known to us. A good introduction to history of monastic orders can be found in works of J. Kłoczowski, whom we mentioned before, and basic synthesis of Polish monasticism of his authorship, published in *Kościół w Polsce*¹⁹⁰, as well as statistical treatise on masculine monasteries in Poland in 1772¹⁹¹. Recently Henryk Gapski and P.P. Gach outlined a history of Polish monasticism¹⁹². A lot of material can be found in synthesis *Chrześcijaństwo w Polsce* edited by J. Kłoczowski (also available in French)¹⁹³. Thanks to the researches of Franciszek Bogdan there was described a problem of exemption of Polish monastic orders¹⁹⁴. Thanks to works of Paweł Szczaniecki and Marian Kanior (Benedictines in 18th century)¹⁹⁵, Małgorzata Borkowska (Benedictine nuns, Lithuania)¹⁹⁶, Hugo Leszczyński (Cistercians)¹⁹⁷, Henryk D. Wojtyska (canons regular)¹⁹⁸, Antoni Karbowski (the Order of Holy Grave)¹⁹⁹ and Henryk Czerwień (Paulines)²⁰⁰ to the well-elaborated we may count the problem of monastic school and education of monks. Among newer researches

---

1752)", *Analecta Cisterciensia*, 38, 1981, p. 43-75; ID., "Quellen zur Geschichte von Zirc aus dem ehemaligen Stiftarchiv von Heinrichau", *ibid.*, 39, 1982, p. 100-128; ID., "Visitationen der Äbte von Heinrichau in Ungarn (1701-1810)", *JbFWU*, 23, 1982, p. 179-200; ID., "Schlesisches Klosterbuch. Beziehungen schlesischer Mönchenklöster zum Donauraum", *ibid.*, 31, 1990, p. 15-33.

¹⁸⁹ L. MATUSIK, "Związki wrocławskiego opactwa na Piasku z Polską centralną w okresie średniowiecza" (Die Beziehungen der Abtei auf der Sandinsel in Wrocław zu Polen im Mittelalter), *Sobótka*, 28, 1973, p. 229-259; H. GAWELCZYK, "Kontakty cystersów jemielnickich z Jasną Górą od połowy XVII w. do sekularyzacji" (The Relations Between Cistercians of Jemielnica Abbey and Jasna Góra since the latter part of 17th Century), *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego*, 10, 1983, p. 191-196.

¹⁹⁰ J. KŁOCZOWSKI, "Zakony na ziemiach polskich w wiekach średnich" (The Monastic Orders in Medieval Poland), in: *Kościół w Polsce*, vol. 1, Kraków, 1968, p. 375-584; ID., "Zakony męskie na ziemiach polskich w XVI-XVIII wieku" (The Masculine Monastic Orders in Poland in 16th-18th Centuries), *ibid.*, vol. 2, Kraków, 1969, p. 485-732; E. JANICKA-OLCZAKOWA, "Zakony żeńskie w Polsce" (The Feminine Monastic Orders in Poland), *ibid.*, p. 733-780.

¹⁹¹ *Zakony męskie w Polsce w 1772 roku* (Ordines regulares virorum in Polonia anno 1772) (Materiały do atlasu historycznego chrześcijaństwa w Polsce, 1), Lublin, TNKUL, 1972. See *Materiały do historii zgromadzeń zakonnych na ziemiach polskich w XIX i początku XX wieku* (The Materials Concerning the History of Monastic Communities in Poland in 19th and in the Beginning of 20th Century), ed. H. DYŁĄGOWA, E. JABŁOŃSKA-DEPTUŁA, J. GAWRYSIAKOWA, M. MAZUREK, M. WÓJCIK (Materiały do atlasu, 2/2), Lublin, TNKUL, 1976.

¹⁹² H. GAPSKI, *Les ordres monastiques et canoniaux en Pologne des origines à la fin du XVIIIe siècle*, in: *Naissance et fonctionnement*, p. 271-298; P.P. GACH, "Klasztory mnisze i kanonickie w Polsce i na Śląsku w latach 1700-1914. Zarys przemian" (Les monastères de moines et chanoines réguliers en Pologne et en Silésie pendant l'époque 1700-1914. Grandes lignes de changements), *Roczniki Humanistyczne*, 34, 1986, 2, p. 173-190; ID., "Le réseau des monastères de moines et chanoines réguliers en Pologne et en Silésie (1700-1914)", in: *Naissance et fonctionnement*, p. 271-299.

¹⁹³ *Chrześcijaństwo w Polsce*, ed. J. KŁOCZOWSKI, Lublin, 1992; see *Histoire religieuse de la Pologne*, ed. ID., Paris, Centurion, 1987.

¹⁹⁴ F. BOGDAN, "Sprawa wyjęcia polskich zakonów spod władzy biskupów w epoce przedtrydenckiej. Studium prawno-historyczne" (La question de l'exemption des Ordres religieux en Pologne avant l'époque de Trident), *Sacrum Poloniae Millennium*, 10, 1964, p. 4-293.

¹⁹⁵ P. SZCZANIECKI, "Studium commune benedyktynów w Polsce (wiek XVIII)" (Studium commune des bénédictins polonais (XVIIIe siècle), in: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, ed. J. RECHOWICZ, vol. 2, Lublin, 1975, p. 391-412; M. KANIOR, "Benedyktyńskie studium zakonne w Polsce w XVIII w." (The Benedictine Monastic School in 18th-Century Poland), *Studia Historyczne*, 24, 1981, p. 363-388; ID., "Die Studien in der polnischen Benediktiner Kongregation im 18. Jahrhundert", *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, N.F., 30, 1982, 4, p. 508-532; ID., "Wychowanie młodzieży w Polskiej Kongregacji Benedyktyńskiej w XVIII w." (La formation des novices dans la Congrégation bénédictine polonaise au XVIIIe siècle), *Studia Theologica Varsoviensia*, 20, 1982, 2, p. 117-130.

¹⁹⁶ M. BORKOWSKA, "Szkola benedyktynek wileńskich" (L'école des soeurs bénédictines de Vilnius), *NP*, 81, 1994, p. 85-113.

¹⁹⁷ H. LESZCZYŃSKI, "Z dziejów Kolegium Prowincjalnego Cystersów w Mogile" (Aperçu de l'histoire du Collège Provincial de Mogiła), in: *Dzieje teologii*, p. 413-449; ID., "Studia w klasztorach cysterskich XIII-XIX wieku" (Die Lehre in Zisterzienserklöstern im 13.-19. Jh.), in: *Historia i kultura cystersów*, p. 343-353.

¹⁹⁸ H.D. WOJTYSKA, "Nauka i nauczanie u kanoników regularnych (na przykładzie Kongregacji Bożego Ciała)" (Études et enseignement chez les chanoines réguliers (d'après l'exemple de la Congrégation du Corps du Christ), in: *Dzieje teologii*, p. 451-507.

¹⁹⁹ A. KARBOWIAK, "Miechowici a oświata" (The Order of Holy Grave and Education), *Muzeum*, 22, 1906, p. 429-456.

²⁰⁰ H. CZERWIEŃ, "Szkola paulińska" (École des frères de Saint-Paul premier ermite), in: *Dzieje teologii*, p. 511-551.

of that matter there can be quoted the paper of Krzysztof Stopka who recapitulated previous achievements and set the suggestions of further studies²⁰¹. Very important are also researches of Krzysztof Kaczmarek on the university studies of Polish Cistercians in the Middle Ages²⁰², as well as above-mentioned elaborations concerning the monastic schools in Silesia²⁰³.

Basic orientation in literature concerned with daily life, apart from the symposium papers, will be presented in two publishing efforts under LARHCOR, now in the press, namely: materials from the symposium *Klasztor w kulturze Polski średniowiecznej*²⁰⁴ and the collection *Śmierć w dawnej Europie. Zbiór studiów*²⁰⁵. In the spring of 1996 LARHCOR together with Opole University will organize the symposium on *Monastery in Medieval Society*. We have a short review of history of all orders of Saint Benedict Rule²⁰⁶ and a very useful catalogue of nunneries of this rule, composed by M. Borkowska, which contains lands of former Poland, including Silesia, Pomerania, Lithuania, Ukraine and Byelorussia²⁰⁷.

Among detailed studies we would like to put stress on one of the LARHCOR research groups realizing an interdisciplinary research program on history of Benedictine order in Poland. The synthetic view of Black monks history was prepared by P. Sczaniecki²⁰⁸ and, recently, by M. Derwich²⁰⁹. The last-mentioned took up also the problems of activity, role and importance of Polish Benedictines²¹⁰. History of the monasteries of that order, mostly in regard of Middle Ages, is presented in works of M. Derwich (especially for Łysiec)²¹¹ and P. Sczaniecki (especially for

---

²⁰¹ K. STOPKA, "Szkoła monastyczna w Polsce średniowiecznej jako problem badawczy" (The Problem of Monastic School in Medieval Poland), in: *Klasztor w kulturze*.

²⁰² K. KACZMAREK, "Z badań nad studiami uniwersyteckimi polskich cystersów w średniowieczu" (Zu den Forschungen über das Universitätsstudium polnischer Zisterzienser im Mittelalter), *NP*, 79, 1993, p. 77-88; ID., "Między Krakowem a Lipskiem. Prowincja szkolna polskich cystersów w średniowieczu" (Between Cracow and Leipzig: the School Province of the Polish Cistercians in the Middle Ages), *NP*, 83, 1994, p. 125-138; ID., "Kariery zakonne cysterskich graduatów uniwersyteckich w średniowiecznej Polsce" (A Monastic Career of University Graduates in Medieval Poland), in: *Klasztor w kulturze*.

²⁰³ See note 185.

²⁰⁴ See note 28.

²⁰⁵ See note 26.

²⁰⁶ *Zakony benedyktyńskie w Polsce. Krótka historia* (The Benedictine Orders in Poland. A Short History), Tyniec, 1981.

²⁰⁷ M. BORKOWSKA, *Słownik mniszek benedyktyńskich w Polsce* (The Polish Benedictine Nuns Dictionary), Tyniec, Opactwo Benedyktynów, 1989.

²⁰⁸ P. SZCZANIECKI, *Benedyktyni polscy. Zbiór szkiców i opowiadań* (Les bénédictins en Pologne. Recueil des esquisses et récits), Tyniec, Opactwo Benedyktynów, 1989.

²⁰⁹ M. DERWICH, "Rola Tyńca w rozwoju monastycyzmu benedyktyńskiego w Polsce" (*Rôle de Tyniec dans le développement du monachisme bénédictin en Pologne*), in the press; ID., "Les moines dans les villes polonaises au Moyen Âge", in: *Les moines dans la ville*, in the press. See ID., "Les bénédictins et la christianisation des campagnes en Pologne", in the press.

²¹⁰ ID., "L'Abbaye de Sainte-Croix sur le mont Łysiec au XVe siècle. Le problème des activités des bénédictins en Pologne du bas Moyen Âge", *Studi Medievali*, 3e série, 32, 1991, 2, p. 789-805. See also ID., "Klasztor św. Krzyża na Łysej Górze a rycerstwo sandomierskie" (Le monastère de la Sainte Croix de Łysa Góra et la chevalerie de la région de Sandomierz), in: *Genealogia. Studia nad wspólnotami krewniczymi i terytorialnymi w Polsce średniowiecznej na tle porównawczym*, Toruń, 1987, p. 149-171; ID., "Kazania świętokrzyskie a benedyktyni łysogórcy" (*Sermons de Sainte Croix et les bénédictins de Łysa Góra*), *AUWr., Historia*, 78, 1989, p. 189-199; ID., "Opat łysogórski jako członek polskiej elity politycznej XV wieku. Reguła czy wyjątek? (Ze studiów nad średniowiecznym opatem benedyktyńskim w Polsce)" (L'abbé de Łysa Góra, membre de l'élite politique au XVe s. La règle ou l'exception? (Des études sur l'abbé bénédictin au Moyen Âge)), in: *Genealogia. Polska elita polityczna w wiekach średnich*, ed. J. WRONISZEWSKI, Toruń, 1993, p. 137-161; ID., "Łysogórski ośrodek pielgrzymkowy w Polsce średniowiecznej i nowożytnej. Zarys problematyki" (Le centre des pèlerinages sur Łysiec en Pologne au Moyen Âge et Temps modernes), in: "Peregrinationes". *Pielgrzymki w kulturze dawnej Europy*, ed. H. MANIKOWSKA, H. ZAREMSKA (Colloquia Mediaevalia Varsoviensia, 2), Warszawa, IH PAN, 1995, p. 277-287

²¹¹ ID., "Ciepła - nieznaną prepozytura benedyktyńska" (Ciepła - une prévôté bénédictine inconnue), *NP*, 75, 1991, p. 29-64; ID., *Benedyktyni klasztor św. Krzyża na Łysej Górze w średniowieczu* (L'abbaye bénédictine de Sainte Croix sur Łysa Góra au Moyen Âge), Warszawa-Wrocław, PWN, 1992; ID., "Łysiec, Łysa Góra czy Święty Krzyż. Nazwa Łysca i opactwa łysogórskiego w średniowieczu" (Łysiec, Łysa Góra ou Sainte-Croix. Nom de Łysiec et de l'abbaye de Łysiec au Moyen Âge), in: *Monastycyzm. Słowiańszczyzna i państwo polskie*, ed. K. BOBOWSKI (Prace Historyczne IH UW, VIII), Wrocław, Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii, 1994, p. 113-129.

Tyniec)²¹², as well as Jerzy Wyrozumski and Tadeusz M. Trajdos (for Kraków)²¹³, Jerzy Perzanowski (for Lubin)²¹⁴, Józef Płocha (for Mogilno)²¹⁵, Kazimierz Pacuski (for Płock)²¹⁶, Jerzy Wiśniowski (for Sieciechów)²¹⁷ and in regard of 18th century (for Polish Congregation of Holy Rood) - in elaborates of M. Kanior²¹⁸, who inspected a daily life of Polish Benedictines in 18th century²¹⁹. There is no doubt about it that in the matter of daily monastic life the most interesting are above-mentioned publications of materials from archaeological and architectural research works in Tyniec (Klementyna Żurowska, Lech Kalinowski), Mogilno (Jadwiga Chudziakowa) and Lubin (Zofia Kurnatowska)²²⁰, as well as lately edited catalogue from exhibition *Tyniec. Sztuka i kultura benedyktynów od wieku XI do XVIII*²²¹. As for Benedictine nunneries, we have a catalogue of monasteries by M. Borkowska²²² and her numerous works, first of all regarding sources²²³ and

---

²¹² P. SZCZANIECKI, "Katalog opatów tynieckich" (The Catalogue of Tyniec Abbots), *NP*, 49, 1978, p. 5-244; ID., *Tyniec*, Kraków, Znak, 1980; ID., "Umysłowość i kultura duchowa klasztorów krakowskich za czasów Jana Kochanowskiego" (La mentalité et la culture de l'esprit des monastères à Cracovie à l'époque de Jan Kochanowski), in: *Cracovia litterarum. Kultura umysłowa i literacka Krakowa i Małopolski w dobie Renesansu. Księga zbiorowa Międzynarodowej Sesji Naukowej w czterechsetlecie zgonu Jana Kochanowskiego (w Krakowie, 10-13 października 1984 r.)*, Kraków, 1991, p. 267-280. See also ID., "O Mikołaju, mnichu świętokrzyskim" (De Nicolao, le moine de Łysiec), *W drodze*, 1983, 3 (115), p. 69-75. See also notes 7, 27, 31, 34, 221.

²¹³ See note 131 and T.M. TRAJDOS, "Fundacja klasztoru benedyktynów słowiańskich na Kleparzu w Krakowie" (La fondation d'un monastère des bénédictins slaves sur Kleparz à Cracovie), *Rocznik Krakowski*, 54, 1988, p. 73-89.

²¹⁴ Z. PERZANOWSKI, *Opactwo benedyktyńskie w Lubiniu. Studia nad fundacją i rozwojem uposażenia w średniowieczu* (L'abbaye bénédictine de Lubin. Étude de sa fondation et de l'épanouissement de sa dotation au Moyen Âge), Wrocław, Ossolineum, 1978; see also M. DERWICH, "Tyniecka zgoda i wyszogrodzka wróżda" (L'accord de Tyniec et la vengeance de Wyszogród), *Kwartalnik Historyczny*, 95, 1988, 2, p. 3-24. See notes 4, 32.

²¹⁵ J. PŁOCHA, "La plus ancienne histoire de l'abbaye des bénédictins à Mogilno en Grand Pologne", in: *Il monachesimo e la riforma ecclesiastica (1049-1122)*, Atti della quarta Settimana internazionale di studio, Mendola, 23-29 agosto 1968, (Miscellanea del Centro di Studi Medioevali VI), Milano, 1971, p. 416-422; ID., *Najdawniejsze dzieje opactwa benedyktynów w Mogilnie* (La plus ancienne histoire de l'abbaye des bénédictins de Mogilno), Wrocław, Ossolineum, 1969. See note 5, 32.

²¹⁶ K. PACUSKI, "Początki benedyktyńskiego opactwa św. Wojciecha na grodzie płockim" (Les débuts de l'abbaye bénédictine Saint-Adalbert dans le château de Plock), in: *Spoleczeństwo Polski średniowiecznej. Zbiór studiów*, vol. 5, ed. S.K. KUCZYŃSKI, Warszawa, 1992, p. 135-152. See note 6.

²¹⁷ E. WIŚNIEWSKI, "Najstarszy dokument benedyktynów sieciechowskich (1252)" (La plus ancienne charte des bénédictins de Sieciechów), *Studia Źródloznawcze*, 4, 1959, p. 57-72; ID., *Z dziejów opactwa Benedyktynów w Sieciechowie (XIII-XVI w.)* (L'histoire de l'abbaye bénédictine de Sieciechów), *Roczniki Humanistyczne*, 7, 1958, p. 23-120; also - E. KOWALCZYK, "Powracający temat: Sieciechów. Z problemów organizacji grodowej w Polsce wczesnośredniowiecznej" (Un thème qui revient: Sieciechów. Problèmes de l'organisation castrale en Pologne du haut Moyen Âge), *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, 42, 1994, p. 69-85.

²¹⁸ M. KANIOR, "Les origines de la Congrégation bénédictine de Pologne au XVIIIe siècle", *Jahrbucher für Geschichte Ost Europas*, 26, 1978, p. 179-197; ID., "Końcowe dzieje Polskiej Kongregacji Benedyktyńskiej św. Krzyża (1772-1864)" (The Late History of Polish Benedictine Congregation of Holy Rood. 1772-1864), *Analecta Cracoviensia*, 14, 1982, p. 557-609.

²¹⁹ ID., "Przekrój życia polskich benedyktynów w XVIII wieku" (Profil de la vie commune des bénédictins polonais au XVIIIe siècle), *Znak*, 32, 1980, 12, p. 1572-1581; ID., "Życie polskich benedyktynów w XVIII wieku" (Vie des bénédictins polonais au XVIIIe siècle), *Analecta Cracoviensia*, 13, 1981, p. 443-487; ID., "Dążenie do odnowy życia zakonnego u polskich benedyktynów w XVIII w. "Służba Boża" w Polskiej Kongregacji Benedyktyńskiej w XVIII w." (L'essai de rénovation de la vie monastique chez les bénédictins polonais au XVIIIe siècle. L'"Oeuvre de Dieu" dans la Congrégation bénédictine polonaise au XVIIIe siècle), *Studia Theologica Varsoviensia*, 20, 1982, p. 211-240; ID., "Profesja monastyczna u polskich benedyktynów" (La profession monastique chez les bénédictins polonais), in: *Za przewodem Ewangelii*, ed. K. JANICKI, Tyniec, 1986, p. 209-228; ID., "Kult Matki Bożej w klasztorze SS. Benedyktynek w Staniątkach" (The Cult of Our Lady at the Benedictine Nuns Monastery-Staniątki), *Analecta Cracoviensia*, 23, 1992, p. 263-289. See also note 195 and paper of that author in this volume.

²²⁰ See notes 4, 5, 7.

²²¹ *Katalog wystawy w Zamku Królewskim na Wawelu, XI-XII 1994* (Tyniec. The art and the culture of Benedictines since 11th to 18th Century. Catalogue of the Exhibition at the Wawel Castle in Cracow, November-December 1994), ed. K. ŻUROWSKA, Tyniec, Wydawnictwo Benedyktynów, 1994.

²²² M. BORKOWSKA, *Słownik mniszek*.

²²³ EAD., "Archiwalia klasztorów Kongregacji Chełmińskiej" (Les sources provenant des archives des monastères bénédictines de la Congrégation de Chełmno), in: *Sluchaj, módl się, pracuj*, przygotowali Benedyktyni tynieccy, Poznań, 1989, p. 335-358; EAD., "Źródła do badań nad stanem majątkowym klasztorów żeńskich w Polsce XVII-XVIII w." (Les sources sur l'état de biens des monastères féminines en Pologne), *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, 40, 1992, p. 33-39.

daily life²²⁴, as well as works of Karol Górski²²⁵. We may also signal that from this year on M. Derwich has begun a bibliography of Benedictine order history for *Bulletin d'Histoire Bénédictine*²²⁶. We also plan to publish bilingual bibliography for history of Polish Benedictines. One of the best-elaborated orders are the Cistercians. The catalogue of Polish Cistercian abbeys was composed by Jerzy Pietrusiński and Piotr Skubiszewski²²⁷. The aforementioned three volumes of material from *Cistercian symposiums*, edited by the Poznań research center dealing in that matter, introduce into the problems and the bibliography²²⁸. Let us quote here e.g. research works on missionary activities²²⁹, priesthood²³⁰, liturgy²³¹, medicine²³², culture²³³ and material culture²³⁴, art²³⁵, scriptoria²³⁶, as well as works of K. Kaczmarek on the education of Cistercians²³⁷ and

---

²²⁴ EAD., "The Practice of Enclosure in the Polish Benedictine Congregation of Chełmno (16th-20th Century)", *Studia Monastica*, 9, 1977, p. 205-218; EAD., "Liczebność i skład osobowy klasztorów benedyktynek Kongregacji Chełmińskiej" (The Amount and Members List of Benedictine Nunneries of Chełmno Congregation), *NP*, 49, 1978, p. 244-269; EAD., "Ideal benedyktyński proponowany przez kongregację chełmińską" (L'Idéal bénédictin propose par la congrégation de Chełmno), *Znak*, 32, 1980, p. 1564-1571; EAD., "Two Attempts at Self-Government of Feminine Religious Institutes in Poland", *Studia Monastica*, 23, 1981, p. 169-179; EAD., "Praktyka klauzury u benedyktynek polskich" (La pratique de la clôture chez les bénédictines polonaises), in: *Za przewodem Ewangelii*, p. 235-248; EAD., "Espiritualidad monástica femenina", *Cuadernos monásticos*, 83, 1987, p. 434-450; EAD., "Teatr w polskich klasztorach żeńskich XVII-XIX wieku" (Le théâtre dans les couvents de religieuses en Pologne aux XVIIe-XIXe siècles), *NP*, 76, 1991, p. 329-336; EAD., "A Post-Tridentine Approach to the Rule of St. Benedict", *Studia Monastica*, in the press.

²²⁵ K. GÓRSKI, *Matka Mortęska*, Kraków 1971; ID., "Mère Madeleine Morteska (1555-1631) et les origines de la réforme bénédictine en Pologne", *Studia Monastica*, 19, 1977, p. 387-406; ID., M. BORKOWSKA, *Historiografia zakonna a wzorce świętości w XVII w.* (La direction spirituelle des moniales en Pologne (XVIe-XVIIIe). Les textes et les commentaires) (Textus et Studia Historiam Theologiae in Polonia Excultae Spectantia, 15), Warszawa, ATK, 1984. See also B. GOSTOMSKI, "Początki i rozwój klasztoru benedyktynek w Sierpcu w XVII wieku" (The Beginnings and Development of the Benedictine Convent at Sierpc in the 17th Century), *Roczniki Humanistyczne*, 36, 1988, 2, p. 103-160.

²²⁶ *BHB*, XII/5, p. 335-352 - a selective bibliography for 1980-1994. In this passage we would like to thank Father Daniel MISONNE for rendering the columns of *BHB* accessible for bibliography of Polish Benedictines and for his permanent help and kindness.

²²⁷ *Les cisterciens en Pologne*, ed. J. PIETRUSIŃSKI, Varsovie, Min. Kul., 1990.

²²⁸ See note 17 and also *Cystersi w średniowiecznej Polsce. Kultura i sztuka. Katalog wystawy* (The Cistercians in Medieval Poland. Culture and Art. Exhibition Catalogue), Warszawa-Poznań, PWN, 1991.

²²⁹ S.M. SZACHERSKA, *Opactwo cysterskie w Szpetalu a misja pruska* (L'abbaye cistercienne de Saint-Gorard à Szpetal et la mission de Prusse), Warszawa, PWN, 1960; K. ZIELIŃSKA-MELKOWSKA, "Święty Chrystian - cysters - misyjny biskup Prus (próba nowego spojrzenia)" (St. Christian - a Cistercian Monk and Missionary Bishop of Prussia. A Reassessment), *NP*, 83, 1994, p. 13-34. See notes 309, 310.

²³⁰ J. KŁOCZOWSKI, "Z zagadnień funkcji społecznych cystersów w Polsce średniowiecznej. Problem duszpasterstwa parafialnego" (De la problématique des fonctions sociales des cisterciens en Pologne médiévale. Le problème de *curae animarum* dans les paroisses), in: *Opuscula Casimiro Tymieniecki septuagenario dedicata*, Poznań, 1959, p. 103-126; J. FLAGA, "L'activité pastorale des cisterciens sur le territoire de la *Res Publica* (Pologne) au troisième quart du XVIIIe siècle par rapport à l'activité des autres ordres de moines", in: *Naissance et fonctionnement*, p. 313-320.

²³¹ M. KACZMAREK, "Rozwój liturgii memoratywnej u cystersów od form prostych do w pełni wykształconego nekrologu" (The Development of Commemorative Liturgy of Cistercians from Summary Forms to Individuals Obituaries), *NP*, 83, 1994, p. 281-293.

²³² J. JESZKE, "Perspektywy badań nad zdrowiem i chorobą w klasztorach cysterskich na ziemiach polskich" (New Perspectives in the Study of Health and Diseases in Cistercian Convents in Poland), *NP*, 83, 1994, p. 139-149.

²³³ B. KÜRBIŠ, "Cystersi w kulturze polskiego średniowiecza. Trzy świadectwa z XI w." (Zisterzienser in der mittelalterlichen Kultur Polens. Zu drei Zeugnissen aus dem 12. Jh.), in: *Historia i kultura cystersów*, p. 321-342. See note 31.

²³⁴ J.A. SPLITT, "Stan badań archeologiczno-architektonicznych nad męskimi opactwami cysterskimi w Polsce" (Stand der Archäologisch-Architektonischen Untersuchungen der Zisterzienserabteien in Polen), in: *Historia i kultura cystersów*, p. 225-249; T. DUNIN-WĄSOWICZ, *Rola cystersów w rozwoju kultury materialnej*. See also notes 21-24.

²³⁵ Z. BIAŁOWICZ-KRYGIEROWA, *Malowidła ściennie z XIV wieku w dawnym opactwie cysterskim w Łądzie nad Wartą* (Wandmalereien des 14. Jahrhunderts in der ehemaligen Zisterzienserabte in Łąd an der Warthe), Poznań, 1957; B. DAŃ-KALINOWSKA, "XIV-wieczne malowidło koprzywnickie - misterium biblijne i kosmologiczne" (The 14th Century Wall Painting in Koprzywnica as a Biblical and Cosmological Mystery), in: *Artium Questiones*, ed. K. KALINOWSKI, Poznań, 1979, p. 55-80; A. KARŁOWSKA-KAMZOWA, "Perspektywy badań nad sztuką cysterską w Polsce" (Forschungen zur Kunst der polnischen Zisterzienser), in: *Cystersi w kulturze*, p. 127-136. See note 31.

²³⁶ K. BOBOWSKI, "O potrzebie badań nad skryptoriami dokumentowymi cystersów na ziemiach polskich w okresie średniowiecza. Stan i propozycje metod badawczych" (Zur Notwendigkeit der Forschungen zu mittelalterlichen

especially numerous works by Andrzej Wyrwa²³⁸, with the newly published catalogue of Cistercian abbeys in Wielkopolska region²³⁹. Their history noticed J. Kłoczowski²⁴⁰. We may mention also the latest publications on monasteries in Jędrzejów²⁴¹, Koprzywnica²⁴² and Wąchock²⁴³ and above-mentioned on Bierzwnik, Łekno and Sulejów²⁴⁴.

Thanks to research studies of J. Kłoczowski, P.P. Gach and H. Gapski we have a complete, synthetic outline of history of Carthusians in Poland (together with Pomerania, Silesia and Spisz)²⁴⁵.

The history of Cameldolites, who settled in Poland in the Modern Ages, we know thanks to synthesis, written in 19th century by Ludwik Zarewicz, including widely their daily life²⁴⁶. Of a newer works we mention only the monograph of monastery in Wigry²⁴⁷ and historical outline their best-known monastery in Bielany²⁴⁸.

Researches on canon regulars deal mainly with abbeys at Strzelno, Trzemeszno (with archaeological and architectural works of J. Chudziakowa)²⁴⁹ and Kraków²⁵⁰. The problem of cultural level their environment in the 15th century was prepared by Jacek Wiesiołowski²⁵¹. The history of Premonstratensians (in Poland called the Norbertans), who occur in large number in Poland and in Czech and Moravia, seems to be on a privileged position; it is described among others in older works of Czesław Deptuła²⁵², and in newer by Jerzy Rajman, who presented the

---

Zisterzienserklosterskriptorien in Polen. Der Forschungsstand und Vorschläge der Forschungsmethoden), in: *Cystersi w kulturze*, p. 55-62. See notes 31, 181.

²³⁷ See note 202.

²³⁸ A.M. WYRWA, "Etapen der Ortsveränderung der Zisterzienserklöster in Europa ab 11. bis 14. Jahrhundert. Die Zistersienser-Filiationen auf dem Polnischen Boden im 12. Jahrhundert", in: *Naissance et fonctionnement*, p. 323-333; ID., "Cystersi w Polsce i losy ich patrimonium do czasów współczesnych. Zarys problemu" (The Cistercian Patrimony in Poland and its Preservation), *NP*, 83, 1994, p. 13-34.

²³⁹ ID., "Cistercian Monasteries in Wielkopolska: Historical Background and State of Research", *Cîteaux*, 43, 1992, p. 343-406.

²⁴⁰ Apart from above-mentioned works, see J. KŁOCZOWSKI, "Les cisterciens en Pologne du XIIe au XIIIe siècle", *Cîteaux*, 21, 1970, p. 111-134 and ID., "Prowincja polska cystersów w świetle akt kapituły generalnej tego zakonu z XV w." (The Province of Polish Cistercians According to the 15th Century General Chapters of that Monastery), in: *Polska w świecie. Studia z dziejów kultury*, Warszawa, 1972, p. 179-198.

²⁴¹ *Cystersi w Polsce. W 850-lecie fundacji opactwa jędrzejowskiego* (The Cistercians in Poland. In the 850 Anniversary of Foundation of Jędrzejów Abbey), ed. D. OLSZEWSKI, Kielce, 1990.

²⁴² B. DĄB-KALINOWSKA, *op. cit.*; Z. KOZŁOWSKA-BUDKOWA, S. SZCZUR, "Dzieje opactwa cystersów w Koprzywnicy do końca XIV w." (Histoire de l'abbaye cistercienne de Koprzywnica depuis les origines jusqu'à la fin du XIVe siècle), *NP*, 60, 1983, p. 5-76.

²⁴³ *Z dziejów opactwa cystersów w Wąchocku* (The History of Cistercian Abbey in Wąchock), ed. A. MASSALSKI, D. OLSZEWSKI, Kielce, 1993. See notes 13, 22.

²⁴⁴ See notes 8, 10, 12.

²⁴⁵ J. KŁOCZOWSKI, "Les chartreux et la Pologne médiévale", in: *La naissance des chartreuses*, Grenoble, 1986, p. 295-309; P.P. GACH, "Les chartreux en territoire polonaise entre 1772 et 1831", *ibid.*, p. 429-446; H. GAPSKI, "Les chartreuses en Pologne aux XVIe, XVIIe et XVIIIe siècles", *ibid.*, p. 423-428; P.P. GACH, "Les chartreux en Pologne pendant l'époque de Lumière 1730-1830", in: *Die Kartäuser im 17. und 18. Jahrhundert. Akten des VIII. Internationalen Kongreß für Kartäuserforschung*, ed. M. FRÜH, J. GANZ, R. FÜRER, Ittingen, 1988, p. 73-104; H. GAPSKI, "Le recrutement des chartreux en Pologne aux XVIIe et XVIIIe siècles", *ibid.*, p. 105-118. See note 78, 150, 291.

²⁴⁶ L. ZAREWICZ, *Zakon kamedułów, jego fundacye i dziejowe wprowadzenie w Polsce i Liwte* (The Order of Cameldolites. Foundations and Historical Remembrances in Poland and Lithuania), Kraków, 1871. See note 311.

²⁴⁷ T. DZIEDZIC, *Klasztor kamedułów w Wigrach* (The Cameldolites Monastery in Wigry), Warszawa, 1988.

²⁴⁸ A. MAŁKIEWICZ, "Z historycznej i artystycznej problematyki kościoła kamedułów na Bielanych" (Historical and Artistic Problems of the Cameldolites Church in Bielany), in: *Zeszyty Naukowe UJ, Prace z Historii Sztuki*, 10, 1972, p. 83-108.

²⁴⁹ See notes 15, 16 and *Z dziejów Strzelna* (From History of Strzelno), Gniezno, 1994.

²⁵⁰ Z. JAKUBOWSKI, "Stan badań nad kongregacją krakowską kanoników regularnych laterańskich" (State of Research on Lateran Canons Regular of Cracow Congregation), in: *Kanonicy regularni laterańscy w Polsce*, p. 11-26. See note 32.

²⁵¹ J. WIESIOŁOWSKI, "Sędziwój z Czechła (1410-1476). Studium z dziejów kultury umysłowej Wielkopolski" (Sędziwój [Sandiwogius] de Czechel (1410-1476), un intellectuel de Grande-Pologne), *Studia Źródłoznawcze*, 9, 1964, p. 75-104.

²⁵² See C. DEPTUŁA, "O niektórych źródłach do historii zakonu pemonstratensów w Polsce w XII i XIII w." (Some Sources for History of Premonstratensian Order in Poland in 12th and 13th Century), *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*, 22, 1971, p. 187-222 and well-done bibliography in the works of J. RAJMAN, see notes 253-257.

paper *The Origines of the Polish Premonstratensian Circary*²⁵³, monograph on medieval history of Premonstratensian nunnery in Kraków-Zwierzyniec²⁵⁴, as well as elaborations concerning the monasteries in Brzesko²⁵⁵ and Nowy Sącz²⁵⁶. He also took up a problem of daily life of Polish Premonstratensians²⁵⁷.

Over a dozen volumes of *Studia Claromontana* year-book illustrate the fruits of research on the Paulines²⁵⁸, as well as monographs of Kazimierz Szafraniec²⁵⁹, Andrzej J. Zakrzewski²⁶⁰, Leszek Wojciechowski²⁶¹ and Wojciech Kęder²⁶². But in the sphere of monastic daily life they are very inconspicuous²⁶³.

As far as hospital orders are concerned, the Order of the Holy Ghost de Saxia is elaborated in a very detailed works by Klara Antosiewicz²⁶⁴. M. Starnawska presented researches on the Order of the Holy Grave (called in Poland "Miechowici")²⁶⁵ and M. Goliński on the Templars²⁶⁶.

Last but not least we may quote the research of historians from the surroundings of J. Kłoczowski on different issues of the modern times, e.g. by H. Gapski about monastic recruitment²⁶⁷, by Jerzy

---

²⁵³ *Analecta Premonstratensia*, 66, 1990, p. 203-219.

²⁵⁴ J. RAJMAN, *Klasztor norbertanek na Zwierzyńcu w wiekach średnich* (The Norbertines in Zwierzyniec in the Middle Ages), Kraków, Secesja, 1993.

²⁵⁵ ID., *Początki opactw norbertańskich w Strahovie i Brzesku*.

²⁵⁶ ID., "Szpital i klasztor św. Ducha w Nowym Sączu w późnym Średniowieczu" (The Hospital and the Abbey of Holy Ghost in Nowy Sącz in the Late Middle Ages), *Rocznik Sądecki*, 22, 1992, p. 41-66.

²⁵⁷ ID., *Klasztor norbertanek na Zwierzyńcu*, p. 103-128; ID., "Kryzys polskich klasztorów norbertańskich w XIV-XV w." (The Crisis of the Polish Premonstratensian Monasteries in 14th-15th Centuries), in: *Klasztor w kulturze*. See note 34.

²⁵⁸ Vol. 1-, since 1981.

²⁵⁹ See K. SZAFRANIEC, *Z dziejów Jasnej Góry* (From the History of Jasna Góra), Warszawa, ATK, 1980.

²⁶⁰ A.J. ZAKRZEWSKI, *Częstochowa w kulturze religijnej polskiego baroku* (Częstochowa in the Religious Culture of Poland in Baroque Epoch), Częstochowa, WSP, 1988.

²⁶¹ L. WOJCIECHOWSKI, "Najstarsze klasztory paulinów w Polsce. Fundacja - uposażenie - rozwój do około 1430 roku" (Oldest Monasteries of the Paulines in Poland. Their Foundation, Endowment and Development to C. 1430), *Studia Claromontana*, 11, 1991, p. 7-217.

²⁶² W. KĘDER, "Jasna Góra wobec przemian politycznych w Rzeczypospolitej w latach 1661-1813" (Jasna Góra's Position Towards Political Changes in the Polish Republic Between 1661 and 1813), *ibid.*, 13, 1993, p. 5-206.

²⁶³ S. SZAFRANIEC, "Konwent paulinów jasnogórskich (1382-1864)" (The Convent of Paulines at Jasna Góra), *Archivum Ordinis Sancti Pauli, Primi Eremitae*, 1, 1966; F. PASTERNAK, "Historia kodyfikacji konstytucji zakonu paulinów od 1308 do 1930 r." (The History of Codification of Pauline Constitution since 1308 up to 1930), *NP*, 31, 1969, p. 11-74; K. SZAFRANIEC, "Duchowość paulinów jasnogórskich I poł. XVII w. w świetle *Conversio morum Paulinorum* o. Grzegorza Terecego" (Spirituality of the Pauline Monks in the First Part of the 17th Century According to the *Conversio morum Paulinorum* of Father Gregory Terency), *Studia Claromontana*, 1, 1981, p. 166-193; M. ZAHAJKIEWICZ, "Średniowieczne kaznodziejstwo maryjne na Jasnej Górze" (Preaching on Mary at the Shrine of Jasna Góra During the Medieval Period), *ibid.*, p. 157-165; K. POMPER, "Życie zakonne w świetle pierwotnych konstytucji paulinów" (Das Ordensleben im Lichte des ältesten Paulinerordens-Gesetzes), *ibid.*, 10, 1989, p. 37-75; W. URBAN, "Życie klasztoru paulinów na Kazimierskiej Skałce w świetle rachunków z lat 1657-1674" (Leben des Krakauer Paulinerklosters "Skałka" im Licht der Rechnungen 1657-1674), *ibid.*, 13, 1993, p. 345-364. See notes 32, 34, 189, 200.

²⁶⁴ K. ANTOSIEWICZ, "Zakon Ducha Świętego de Saxia w Polsce średniowiecznej" (The Order of Holy Ghost de Saxia in Medieval Poland), *NP*, 23, 1966, p. 167-198; EAD., "Zachowane źródła do dziejów Zakonu Ducha Św. de Saxia w Polsce" (The Sources for History of the Order of Holy Ghost de Saxia in Poland), *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*, 20, 1970, p. 95-134; EAD., "Opieka nad chorymi i biednymi w krakowskim szpitalu Świętego Ducha (1220-1741)" (L'assistance à l'hôpital du Saint-Esprit à Cracovie), *Roczniki Humanistyczne*, 26, 1978, 2, p. 35-79. See note 32.

²⁶⁵ See paper of M. STARNAWSKA in this volume and e.g. M. TOBIASZ, "Bożogrobcy w Miechowie (w 800-lecie sprowadzenia zakonu do Polski)" (The Order of Holy Grave in Miechów (in 800 Anniversary of Their Arriving to Poland)), *NP*, 17, 1963, p. 5-60; Z. PECKOWSKI, *Miechów. Studia z dziejów miasta i ziemi miechowskiej do roku 1914* (Miechów. Studies on a History of the Town and Region up to 1914), Kraków, 1967; W. OBLIZAJEK, "Najstarsze dokumenty bożogrobców miechowskich (1198)" (Les plus anciennes chartes des chanoines du Saint Sépulchre à Miechów près de Cracovie (1198)), *Studia Źródłoznawcze*, 24, 1979, p. 97-108. See notes 27, 35, 199.

²⁶⁶ M. GOLIŃSKI, "Uposażenie i organizacja zakonu Templariuszy w Polsce do 1241 r." (The Allowance and Organization of the Templars in Poland until 1241), *Kwartalnik Historyczny*, 98, 1991, p. 3-20.

²⁶⁷ H. GAPSKI, *Rekrutacja do zakonów męskich w Polsce w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku na przykładzie krakowskiego ośrodka zakonnego* (Le Recrutement des Ordres religieux en Pologne à la fin du XVIe siècle et dans la première moitié du XVIIe siècle (selon l'exemple des couvents de Cracovie) (Prace Instytutu Geografii Historycznej Kościoła w Polsce, 5), Lublin, TNKUL, 1987; ID., *Klasztory krakowskie w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII w. Analiza przestrzenna środowisk zakonnych* (Les monastères de Cracovie à la fin du XVIe et à la

Flaga about priesthood²⁶⁸, or by P.P. Gach about secularization²⁶⁹.

Poland: Pomerania

In the case of history of monasticism in Pomerania²⁷⁰ we have fortunately well-done review prepared by K. Bobowski (for Western Pomerania)²⁷¹ and socio-demographic works written by Dariusz A. Dekański (for Eastern Pomerania)²⁷², and in the case of nuns - well-known catalogue of M. Borkowska. Especially there is proceeded research works on Cistercians. Let's mention the newest publications of J. Allendorf²⁷³, K. Bobowski (concerning scriptoria²⁷⁴ and social welfare²⁷⁵), Klemens Bruski and Wiesław Długolecki²⁷⁶, Halina Chłopocka and Brygida Kürbis²⁷⁷, Z. Krzymuska-Fafius²⁷⁸, Wolfgang Marzahn²⁷⁹, Barbara Popielas-Szultka²⁸⁰, Stella Maria Szacherska²⁸¹, Jarosław Wenta (on historiography of Oliwa²⁸²) and Andrzej Wetesko²⁸³. Among

---

première moitié du XVIIe siècle. L'analyse spacieuse de réseaux monastiques), Lublin, 1993.

²⁶⁸ J. FLAGA, *Działalność duszpasterska zakonów w drugiej połowie XVIII wieku 1767-1772* (L'activité pastorale des réguliers en Pologne dans la 2e moitié du XVIIIe siècle (1767-1772) (Prace Instytutu Geografii Historycznej Kościoła w Polsce, 4), Lublin, TNKUL, 1986; ID., *Zakony męskie w Polsce w 1772 roku*, II/1, *Duszpasterstwo* (L'activité pastorale), (Materiały do atlasu historycznego chrześcijaństwa w Polsce, 8), Lublin, TNKUL, 1991. See note 230.

²⁶⁹ P.P. GACH, *Kasaty zakonów na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej i Śląska 1773-1914* (Les suppressions des Ordres en Pologne et Silesie 1773-1914), Lublin, 1984; ID., *Mienie polskich zakonów i jego losy w XIX w.* (The Property of Polish Monastic Orders and its Vicissitudes in 19th Century), Rzym, 1979; ID., *Geografia strat zakonów polskich w końcu XVIII i w XIX w.* (The Loss Geography of the Polish Monastic Orders in the End of 18th and in the 19th Century), Rzym, 1980.

²⁷⁰ H. HOOGEWEG, *Die Stifter und Klöster der Provinz Pommern*, 2 vol., Stettin, 1924-1925.

²⁷¹ K. BOBOWSKI, "Esquisse du développement de réseaux de couvents de moines et de chanoines en Poméranie occidentale au Moyen Âge", in: *Naissance et fonctionnement*, p. 299-312; ID., "Uwagi dotyczące sieci klasztorów na Pomorzu Zachodnim w dobie średniowiecza (Some Notes on the Network of Monasteries in Western Pomerania in the Middle Ages), in: *Pomorze słowiańskie i jego sąsiedzi w średniowieczu*, in the press.

²⁷² *Spisy członków konwentów zakonnych z Pomorza Gdańskiego do 1309 roku* (The Member Lists of Monastic Convents in Pomorze Gdańskie up to 1309), ed. D.A. DEKAŃSKI, Gdańsk, 1994; ID., "Badania prozopograficzne opactw cysterskich Pomorza Gdańskiego do 1309 r., zwłaszcza opactwa w Oliwie" (Studies on the Socio-Demographic Characteristics of Cistercian Communities in Pomorze Gdańskie up to 1309, in Particular the Oliwa Abbey), *NP*, 83, 1994, p. 249-280.

²⁷³ J. ALLENDORF, "Zisterzienser-Nonnenklöster des Bistums Kammin am Vorabend der Reformation", *Cîteaux*, 24, 1973, p. 161-174.

²⁷⁴ K. BOBOWSKI, *Skryptorium dokumentowe klasztoru cystersów w Dargunie do końca XIII wieku* (Le scriptorium de documents du couvent cistercien à Dargun jusqu'à la fin du XIIIe siècle) (AUWr., 1078, Historia, 73), Wrocław, 1991; ID., "Aktywność skryptorium dokumentowego klasztoru cysterek w Szczecinie do końca XIII w. (w zakresie *ars dictandi* i *ars scribendi*) (The Activity of Scriptorium of Cistercian Nunnery in Szczecin to the End of 13th Century (in Domain *ars dictandi* and *ars scribendi*), *Przegląd Zachodniopomorski*, 6 (35), 1991, 2, p. 7-19.

²⁷⁵ ID., "O cierpieniu i pocieszeniu w średniowieczu. Ze studiów nad działalnością duchowieństwa zachodniopomorskiego w zakresie opieki nad biednymi i chorymi do końca XIII w. (Notes about Pain and Consolation in the Middle Ages. Studies on Charitable Activities of the West-Pomeranian Clergy to the End of 13th Century), *Chrześcijanin a Współczesność*, 3, 1985, 1, p. 39-44; ID., "Formy opieki nad biednymi i chorymi w opactwie cystersów w Neuencamp" (The Forms of Social Welfare in Cistercian Abbey in Neuencamp), in: *Źródłoznawstwo i studia historyczne*, ed. ID. (AUWr., Historia, 76), Wrocław, 1989, p. 227-234.

²⁷⁶ K. BRUSKI, W. DŁUGOLECKI, "Kopiarz dokumentów klasztoru cystersów w Pelplinie z lat 1418-1421" (The 15th Century Copy Book of the Cistercian Abbey in Pelplin), *NP*, 83, 1994, p. 295-302.

²⁷⁷ H. CHŁOPOCKA, W. SCHICH, "Die Ausbreitung des Zisterzienserordens östlich von Elbe und Saale", in: *Die Zisterzienser: Ordensleben zwischen Ideal und Wirklichkeit*, Bonn, 1980, p. 93-104; F. ESCHER, B. KÜRBIS, "Zisterzienser und Landesherren östlich von Elbe und Saale", in: *Die Zisterzienser: Ordensleben zwischen Ideal und Wirklichkeit*, Bonn, 1980, p. 105-114.

²⁷⁸ Z. KRZYMUSKA-FAFIUS, "Późnogotycki pentaptyk z kościoła pocysterskiego w Bukowie Morskim fundacji opata Henryka Kresse" (The Late Gothic Pentaptych from the Post-Cistercian Church in Bukowo Morskie Founded by Abbot Henryk Kresse), *NP*, 83, 1994, p. 476-496.

²⁷⁹ W. MARZAN, *Die Zisterzienser in Pommern*, Leer, 1981.

²⁸⁰ B. POPIELAS-SZULTKA, "Z badań nad dobrami ziemskimi i strukturą społeczno-gospodarczą klasztorów cysterskich Księstwa Szczecińskiego w dobie sekularyzacji" (Zur Untersuchung der Grundbesitze und der Gesellschaftlich-Wirtschaftlichen Struktur der Zisterzienserklöster in Herzogtum Pommern-Stettin in der Zeit der Säkularisation), in: *Historia i kultura cystersów*, p. 69-85.

²⁸¹ S.M. SZACHERSKA, *Rola klasztorów duńskich w ekspansji Danii na Pomorzu Zachodnim u schyłku XII wieku* (Le rôle des couvents danois dans l'expansion du Danemark en Poméranie Occidentale vers la fin du XIIe siècle), Wrocław, Ossolineum, 1968; EAD., "Opactwo oliwskie a próba ekspansji duńskiej w Prusach" (L'abbaye d'Oliwa et les tentatives

monographs of monasteries there are worth to mention works regarding Cistercian abbeys in Byszewo-Koronowo²⁸⁴, Dargun²⁸⁵, Kołbacz²⁸⁶, Oliwa²⁸⁷, Szpetal²⁸⁸ and Żarnowiec²⁸⁹, Premonstratensian nunnery in Żukowo²⁹⁰ and Carthusian abbey in Kartuzja Kaszubska²⁹¹.

From the beginnings of 1980'ies the Toruń center organizes cyclic symposiums *Ordines Militares*, which increased the better recognition of knighthood orders' history - particularly in Prussia, Pomerania, Latvia and Estonia²⁹². A history of the Teutonic State was elaborated by Marian Biskup, K. Górski and Gerard Labuda²⁹³.

Lithuania, Latvia, Estonia, Byelorussia, Ukraine

The history of monastic orders in the eastern regions of the former Poland (Lithuania, Latvia, Estonia, Byelorussia, Ukraine) are elaborated very poorly. Very useful introduction in the research works concerning the history of Lithuanian and Latvian monasticism compose the last published

---

d'expansion danoise en Prusse), *Kwartalnik Historyczny*, 74, 1967, p. 923-944.

²⁸² J. WENTA, *Dziejopisarstwo w klasztorze cysterskim w Oliwie na tle porównawczym* (The Historiography in Cistercian Abbey in Oliwa in the Comparative Background), (Studia Gdańskie, 7), Gdańsk-Oliwa, 1990. See note 30.

²⁸³ A. WETESKO, "Romańska i wczesnogotycka architektura kościoła pocysterskiego w Oliwie (XII-XIII w.)" (Romanesque and Early Gothic Architecture of the Post-Cistercian Church in Oliwa (12th-13th Centuries)), *NP*, 83, 1994, p. 429-454.

²⁸⁴ R. KOZŁOWSKI, *Rozwój uposażenia klasztoru cysterskiego w Byszewie (Koronowie)* (Development of the Allowance of the Cistercian Monastery in Byszewo (Koronowo) till the End of the 14th Century), Warszawa-Poznań, 1972. See notes 287, 288.

²⁸⁵ G. SCHLEGEL, *Die Zisterzienserklöster Dargun 1172-1552*, Dresden, 1980. See note 274.

²⁸⁶ H. CHŁOPOCKA, *Powstanie i rozwój wielkiej własności ziemskiej opactwa cystersów w Kołbaczu w XII-XIV wieku* (L'origine et le développement de la grande propriété foncière de l'abbaye des cisterciens de Kołbacz du XIIe au XIVe siècle), Poznań, 1953; S. STOLASKA, *Kołbacz - ośrodek kultury Pomorza Szczecińskiego* (Kołbacz - Cultural Center of Szczecin Pomerania), Szczecin, 1989.

²⁸⁷ K. DĄBROWSKI, *Opactwo cystersów w Oliwie od XII do XVI wieku* (Cistercian Abbey in Oliwa 12th-16th Centuries), Gdańsk, 1975; ID., "Działalność społeczna cystersów w Oliwie XII-XVI w." (The Social Activity of Cistercians in Oliwa in 12th-16th Centuries), *Summariusum*, 3(23), 1974/1978, p. 131-138; F. SIKORA, "Z dziejów klasztoru oliwskiego w XII-XVI w." (From the History of the Oliwa Monastery in the 13th-16th Centuries), *Zapiski Historyczne*, 42, 1977, 4, p. 96-129; K. BRUSKI, "Opactwa cystersów w Oliwie, Pelplinie i Byszewie - ich miejsce w dziejach Pomorza" (The Cistercian Abbeys in Oliwa, Pelplin and Byszewo - their Place in the History of Pomerania), *Studia Pelpińskie*, 1987, p. 17-32. See notes 272, 281, 282.

²⁸⁸ F. SIKORA, "Upadek fundacji cysterskiej w Szpetalu i początki odnowionego klasztoru byszewskiego" (Der Untergang der Zisterzienserstiftung in Szpetal und die anfänge des erneuerten Klosters in Byszewo (polemische Bemerkungen), *Zapiski Historyczne*, 40, 1975, 2, p. 7-35.

²⁸⁹ K. DĄBROWSKI, *Rozwój wielkiej własności ziemskiej klasztoru cysterek w Żarnowcu od XIII do XVI wieku* (Le développement de la grande propriété foncière appartenant au couvent des cisterciennes à Żarnowiec depuis le XIIIe jusqu'au XVIe siècle), Gdańsk, 1970. Its history after taking by the Benedictine nuns presents mentioned catalogue of M. BORKOWSKA and e.g. H. DOMAŃSKA, "Klasztor Benedyktynek w Żarnowcu na Pomorzu" (The Benedictine Nunnery in Żarnowiec), *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*, 18, 1973, p. 285-310.

²⁹⁰ A. CZACHAROWSKI, *Uposażenie i organizacja klasztoru norbertanek w Żukowie od XIII do połowy XV wieku* (Ausstattung und Verwaltungswesen des Prämonstratenser-Nonnenklosters in Żukowo vom 13. bis zur Hälfte des 15. Jahrhunderts), Toruń, 1963.

²⁹¹ P. CZAPLEWSKI, *Kartuzja kaszubska*, Gdańsk, 1966; K. RAEPKE, *Kościół dawnej kartuzji kaszubskiej w Kartuzach* (The Post-Carthusian Church in Kartuzy), Wejherowo, 1992; R. WITKOWSKI, "Cisterciensia w zbiorach archiwalnych Georga Schwengla przeora Karuzji Kaszubskiej" (Cisterciensia in the Collections of Georg Schwengel, Prior of the Carthusian Monastery *Paradisius* B.M.V. in Kartuzy), *NP*, 83, 1994, p. 303-314 (see list of bibliography the others Pomeranian and Polish foundations, p. 305-306).

²⁹² *Ordines militares. Colloquia Torunensia Historica* (Universitas Nicolai Copernici, Toruń), ed. Z.H. NOWAK, I, *Die Rolle der Ritterorden in der Vhristianisierung und Kolonisierung des Ostseegebiets*, 1983; II, *Prace z dziejów państwa i zakonu krzyżackiego* (Studies on a History of Knights of the Teutonic Order) (ed. A. CZACHOROWSKI), 1984; III, *Die Rolle der Ritterorden in der mittelalterlichen Kultur*, 1985; IV, *Werkstatt des Historikers der mittelalterlichen Ritterorden. Quellenkundliche Probleme und Forschungsmethoden*, 1987; V, *Die Ritterorden zwischen geistlicher und weltlicher Macht im Mittelalter*, 1990; VI, *Das Kriegswesen der Ritterorden im Mittelalter*, 1991, VII, *Die Spiritualität der Ritterorden im Mittelalter*, 1993, to be continued.

²⁹³ K. GÓRSKI, *Zakon Krzyżacki a powstanie państwa pruskiego* (The Teutonic Order and Origin of the Prussian State), Wrocław, Ossolineum, 1977; M. BISKUP, G. LABUDA, *Dzieje Zakonu Krzyżackiego w Prusach. Gospodarka - Społeczeństwo - Państwo - Ideologia* (The History of Teutonic Order in Prussia. Economy - Society - State - Ideology), Gdańsk, 1986.

papers of K. Elm²⁹⁴, Viktorius Gidživnas²⁹⁵ and Andrzej J. Baranowski²⁹⁶. The short outline of masculine monastic orders in Diocese of Vilnius was prepared by Józef Mandziuk²⁹⁷ and with reference to Diocese of Samogitia - by Grzegorz Błaszczuk²⁹⁸. Next Józef Krętosz outlined the history of Latin-rite orders in the Archdiocese of Lvov²⁹⁹, J. Kłoczowski - in Diocese of Przemyśl³⁰⁰, and Aleksander Prusiewicz - in Diocese of Łuck³⁰¹. Of old works we may mention researches on monasticism in Galicia since 18th to 19th century, which were carried on by Władysław Chotkowski³⁰². Works of Władysław Abraham³⁰³, M. Derwich³⁰⁴, Franz Dvornik³⁰⁵, P. Sczaniecki³⁰⁶ and T. M. Trajdos³⁰⁷ are fundamental importance regarding Benedictines activity in eastern outskirts of Western Catholicism. The same problems, but with reference to nuns of Saint Benedict Rule, was considered by M. Borkowska (also the topics concerning daily life)³⁰⁸, and -

---

²⁹⁴ K. ELM, "Der Anteil der geistlichen Orden an der Christianisierung Litauens", in: *La Christianisatizzazione della Lituania. Atti del Colloquio internazionale di storia ecclesiastica in occasione del VI centenario della Lituania cristiana, Roma, 24-26 giugn 1987*, Città del Vaticano, 1989, p. 175-203; ID., "Christi cultores et nouvelle ecclesie plantatores: Der Anteil der Mönche, Kanoniker und Mendikanten an der Christianisierung der Liven und dem Aufbau der Kirche von Livland", in: *Gli inizi del cristianesimo in Livonia-Lettonia. Atti del colloquio intrnazionale di storia ecclesiastica in occasione dell'VIII centenario della Chiesa in Livonia (1186-1986), Roma, 24-25 Giugno 1986*, Città del Vaticano, 1989, p. 120-170.

²⁹⁵ V. GIDŽIVNAS, "Vienuolijos Lietuvoje amžiai" (Religious Orders and Congregations in Lithuania), *Lietuvin Kataliku Mokslo Akademijos Suvažiavimo Darbai*, 5, 1969, p. 243-275; 6, 1970, p. 261-299.

²⁹⁶ A.J. BARANOWSKI, "Rola zakonów w rozwoju oblicza miast i regionów dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego" (The Role of Religious Orders in the Development of the Image of Towns and Regions o the Former Grand Duchy of Lithuania), *Lituano-Slavica Posnaniensia*, 5, 1991, p. 81-94.

²⁹⁷ J. MANDZIUK, "Zakony męskie w (archi)diecezji wileńskiej" (The Masculine Monastic Orders in (Arch)diocese of Vilnius), *Wiadomości Kośc. Archidiec. w Białymstoku*, 13, 1987, 4, p. 75-82.

²⁹⁸ G. BŁASZCZYK, "Fundacja i fundatorzy klasztorów diecezji żmudzkiej w XVII i XVIII w." (Die Rolle der Orden in der Entwicklung der Städte und Gebiete des ehemaligen Großherzogtums Litauen), *Lituano-Slavica Posnaniensia*, 1, 1985, 141-173. See ID., *Diecezja żmudzka od XV wieku do początku XVII wieku. Ustrój* (The Diocese of Samogitia since the 15th Century to the Beginning of the 17th Century. The Political System), Poznań 1993 - without the part regarding monasteries, but with very rich bibliography.

²⁹⁹ J. KRĘTOSZ, *Organizacja archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego od XV w. do 1772 roku* (The Organization of the Latin-Rite Archdiocese of Lvov from the 15th Century to 1772), Lublin, TNKUL, 1986, p. 301-332.

³⁰⁰ J. KŁOCZOWSKI, "Zakony w diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w XIV-XVIII w." (The Monastic Orders of the Latin-Rite in Diocese of Przemyśl), *NP*, 43, 1975, p. 27-72.

³⁰¹ A. PRUSIEWICZ, *Klasztory katolickie w diecezji łuckiej* (The Catholic Churches in Diocese of Łuck), Łuck, 1922.

³⁰² W. CHOTKOWSKI, *Historia polityczna dawnych klasztorów panieńskich w Galicji (1773-1848)* (Political History of Former Nunneries in Galicia), Kraków, 1905; ID., "Dzieje klasztorów i monasterów galicyjskich w czasach rozbiorowych" (The History of Latin and Orthodoxal Monasteries in Galicia During the Epoch of Partitions), I: "Zakony doszczętnie zniesione" (The Orders Supressed), *Sprawozdania z czynności i posiedzeń PAU*, 1916, 6, p. 26-40; II: "Zakony zdziętkowane" (The Orders Disturbed), *ibid.*, 1926, 8, p. 9-15.

³⁰³ W. ABRAHAM, *Powstanie organizacji Kościoła łacińskiego na Rusi*, (The Origin of Organization of Latin-Rite Church in Russia), Lwów, 1904.

³⁰⁴ M. DERWICH, *Benedyktyński*, p. 454-477.

³⁰⁵ F. DVORNIK, "Die Benediktiner und die Christianisierung Russlands", *Erbe und Auftrag*, 35, 1959, p. 292-310.

³⁰⁶ P. SZCZANIECKI, "Drogi mnicha" (Les routes du moine), *Znak*, 31, 1979, 4, p. 172-181 (the Abbeys in Janów, Horodyszcze, Nieśwież).

³⁰⁷ T.M. TRAJDOS, "Fundacja opactwa benedyktyńców w Starych Trokach" (Die Stiftung der Benediktinerabtei Stare Troki), *Analecta Cracoviensia*, 19, 1987, p. 245-254.

³⁰⁸ M. BORKOWSKA, "Dzieje fundacji benedyktynek w Orszy" (The History of Benedictine Foundation in Orsza), *Roczniki Humanistyczne*, 23, 1975, 2, p. 119-131; EAD., "Medytacje mińskie. Z dziejów pobożności adwentowej" (Les méditations de Mińsk. De l'histoire de la spiritualité de l'avent), *NP*, 54, 1980, p. 231-263; *Dekret w niebieskim ferowany parlamencie [czyli Garść testamentów polskich, od różnych ludzi różnymi czasy pisanych, dopiero zasię w jedno zebranych i drukiem potomnej pamięci podanych od mniszki niektórej kassyneńskiego zakonu]*, ed. EAD., Kraków, Znak, 1984 [see L. ŻYTKOWICZ, "W związku z publikacją XVII- i XVIII-wiecznych testamentów z archiwum benedyktynek wileńskich" (_ propos de la publication des testaments des archives des bénédictines de Wilno), *Zapiski Historyczne* 54, 1989, 1, p. 109-118]; EAD., "Problemy siedemnastowiecznych fundacji benedyktynek na Litwie w świetle korespondencji. Wybór listów" (Les problèmes de fondations des Bénédictines en Lithuanie au XVIIe siècle d'après la correspondance. Choix des lettres), *NP*, 80, 1990, p. 265-307; EAD., "Triduum Sacrum u benedyktynek nieświeskich", *NP*, 76, 1991, p. 315-328; EAD., "Dynastie księń jarosławskich" (The Dynasty of Abbesses in Jarosław), *NP*, 77, 1992, p. 281-294; EAD., *Szkoła benedyktynek wileńskich*; EAD., "Klasztor w roli więzienia" (The Convent in the Role of Prison [Wilno]), *NP*, 82, 1994, p. 163-186.

with reference to Cistercians - by J. Kłoczowski³⁰⁹ and Teresa Dunin-Wąsowicz³¹⁰.

Stasis Mieškauskas presented recently the history of Cameldolites in Pożajść³¹¹.

Thanks to research works of Maria Pidłypczak-Majerowicz the best known issue in this region is the history of Basilians; we may quote especially her recent monograph on Basilian education³¹². Well-done bibliography on their history was composed by Mirosław Szegda in the book *Działalność prawno-organizacyjna metropolity Józefa IV Welamina Rutskiego (1613-1637)*³¹³. Some of the best elaborated monasteries is this one in Supraśl³¹⁴.

There is a time for recapitulation.

Firstly, as can be seen, the fruits of our historiography are numerous, however their distribution is uneven from geographical and chronological point of view. The influence of the years of domination of ideology over science is evident.

Secondly, the enormous lack of research on spiritual life and liturgy greatly hinders and abridges the research on internal life of monasteries.

Thirdly, the lack of permanent contact with the achievements of western science impoverishes the research questionnaire used.

We can close our rudimentary summary only with the appeal to make and keep contact between particular research workers and research groups, to achieve a broader look on the history of monasticism, which was a universal phenomenon in the history of the world. To help one another, share information and give advice. We hope that our *Pracownia Badań nad Dziejami Zakonów i Kongregacji Kościelnych* (LARHCOR) opened this year will prove useful in that respect.

L'état des recherches sur la vie quotidienne des moines et chanoines réguliers en Europe Centrale au Moyen Âge et Temps modernes

Résumé

L'esquisse des recherches sur la vie monastique contient le territoire de la Pologne (avec la Silésie et Poméranie), Lituanie, Biélorussie, Ukraine, Hongrie, Slovaquie Bohême et Moravie. Après la seconde guerre mondiale les recherches dans notre domaine concernaient l'espace, la culture matérielle et littéraire. En général, c'étaient les travaux des archéologues et des historiens d'art, mais ils donnaient les résultats importants pour l'histoire de la quotidienneté des moines et chanoines réguliers. Par contre, on peut constater un manque des études sur la spiritualité et liturgie monastique.

---

³⁰⁹ J. KŁOCZOWSKI, "Die Zisterzienser in Klein-Polen und das Problem ihrer Tätigkeit als Missionare und Seelsorger", in: *Die Zisterzienser. Ordensleben zwischen Ideal und Wirklichkeit. Erganzungsband*, Köln, 1982, p. 71-78.

³¹⁰ T. DUNIN-WĄSOWICZ, "Projets missionnaires cisterciens dans la Rus' du sud-ouest aux XIIe-XIIIe siècles", *Harvard Ukrainian Studies*, 12/13, 1988/1989, p. 531-550 and in Polish: "Kilka uwag w sprawie działalności misyjnej cystersów na Rusi w XII-XIII w.", in: *Spoleczeństwo Polski średniowiecznej*, ed. S.K. KUCZYŃSKI, vol. 5, Warszawa, 1992, p. 162-173.

³¹¹ S. MIEŠKAUSKAS, "Klasztor kamedułów w Pożajściu" (Das Kameldulenserklöster in Pożajście), *Litvano-Slavica Posnaniensia*, 5, 1991, p. 95-115. See note 246.

³¹² M. PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ, *Bazylianie w Koronie i na Litwie. Szkoły i książki w działalności zakonu* (Les Basiliens dans le Royaume de Pologne et en Lituanie. Les écoles et les livres dans les activités de l'ordre) (AUWr., 779), Warszawa-Wrocław, PWN, 1986 (bibliography on history of Basilians see p. 248-264). See EAD., "Szkoły i książki w działalności bazylianów w XVII i XVIII w." (Schools and Books in Basilian Activity in 17th and 18th Century), in: *Dzieło chrystianizacji Rusi Kijowskiej i jego konsekwencje w kulturze Europy*, ed. R. ŁUŻNY, Lublin, 1988; EAD., "Kulturalna działalność zakonu bazylianów XVII i XVIII w. na ziemiach polsko - litewsko - ruskich" (The Cultural Activity of Basilians in Poland, Lithuania and Russia (17th-18th Century)), in: *Tysiąclecie Chrztu Rusi*, ed. A. CHODKIEWICZ, (Chrześcijanin w Świecie, 20, 1988, 8/9).

³¹³ (Legal and Organizational Activity of Metropolitan Joseph IV Welamin Rutski (1613-1637), Warszawa, 1967.

³¹⁴ W. KOCHANOWSKI, "Pobazyliński zespół architektoniczny w Supraślu, pow. Białystok" (The Post-Basilian Architectural Complex in Supraśl, District of Białystok), *Rocznik Białostocki*, 4, 1963, p. 355-395; S. SZYMAŃSKI, "Freski z Supraśla. Próba rekonstrukcji genealogii" (The Wall-Paintings in Supraśl. An Attempt to Reconstruction of Genealogy), *ibid.*, 11, 1972, p. 161-182; A. MIRONOWICZ, "Supraśl jako ośrodek kulturalno-religijny" (Supraśl as a Cultural and Religious Center), *Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego*, 1983, 3, p. 30-52.

Forschungen über das Alltagsleben der Mönche und Regulierten Chorherren in mittelalterlichem und neuzetlichem Mitteleuropa

Zusammenfassung

Der Forschungszustand über das Alltagsleben in den Klöstern umfaßt ganz Polen samt Schlesien und Pommern, Litauen, Weißrußland, Ukraine, Ungarn, Slowakei, Tschechen und Mähren. Es läßt sich feststellen, da die nach kriegszeitliche Forschungen über die auch mittelbar mit dem Alltagsleben verbundenen Probleme betreffen hauptsächlich zwei Bereiche: den Raum und die damit verbundene materielle Kultur und die geistige Kultur (jedoch ohne Geistigkeit). Die Forschungsergebnisse lieferten sehr interessantes Quellenmateriell, auch für die weit über Archäologie, Kunstgeschichte oder materielle Kultur hinausreichenden Probleme. Unreichende Forschungen über Geistigkeit und Liturgie verarmen und erschweren die Erkennung des Innerlebens in der Klöstern.

Stan badań nad życiem codziennym mnichów i kanoników regularnych w średniowiecznej i nowożytnej Europie Środkowej

Streszczenie

Zarys stanu badań nad życiem wewnętrznym w klasztorach obejmuje obszar Polski wraz ze Śląskiem Pomorzem, Litwą, Białoruś, Ukrainę, Węgry, Słowację, Czechy i Morawy. Generalnie stwierdzić można, iż na interesującym nas terytorium badania powojenne skupiły się, w zakresie tematyki związanej choćby pośrednio z życiem codziennym mnichów i kanoników regularnych, na dwóch szeroko rozumianych zagadnieniach: przestrzeni i powiązanej z nią kulturze materialnej oraz kulturze piśmiennej. Prace te, prowadzone głównie przez archeologów i historyków sztuki, dostarczyły jednak interesującego materiału także do poznania życia codziennego w klasztorach. Jego właściwe poznanie utrudnia natomiast niedostatek badań nad duchowością i liturgią.